

סוכה פרק שלישי לולב הגזול

(סוכה כט, ב)

משנה :

לולב (כף של תמרים) הגזול והיבש – פסול (הגזול – ולקחתם לכם [ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל] כתיב [ויקרא כג, ט], משלכם; יבש – דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב (שמות טו, ב) ואננה); (והדר תני הדס וערבה באפי נפשיהו)

של אשירה (אילן שעובדין אותו עבודה זרה; ובגמרא מפרש טעמא) ושל עיר הנדחת – פסול (ושל עיר הנדחת – משום דלשרפה קאי, דכתיב (דברים יג, יז) ואת כל שיללה תקבץ ואל תוך רחבה ושרפת באש); ולולב בעי שיעור ארבעה טפחים, כדלקמן (לכ, ב), וכיון דהאי לשרפה קאי – אין שיעורו קיים, דכשורף דמי).

נקטם ראשו, נפרצו עליו – פסול (נקטם ראשו – פסול, דלא הוי הדר; נפרצו עליו – משדדה, ואינם מחוברין אלא על ידי אגודה, כי חופיא שקורין אשקוב"א [מטאטא] – לאו הדר הוא); נפרצו עליו (מחברין הן בשדדה, אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן) – כשר; רבי יהודה אומר: (אם נפרצו עליו) יאגדנו מלמעלה (שיהו עלין עם השדדה, כשאר לולבין).

ציני הר הברזל (מפרש בגמרא: ציני – דקלים) כשירות (לולבין שלהן, ואף על פי שעלין שלהן קטנים מאד, ואין עולין עם ארכה של שדדה); לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו (מפרש בגמרא: שלשה טפחים תהא השדדה כנגד אורכו של הדס, וטפח יותר כדי לנענע, דבעינן נענוע, כדלקמן (לז, ב): 'מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטללים רעים') – כשר.

גמרא :

קא פסיק ותני ('פסול'): לא שנא ביום טוב ראשון (דחיוביה מדאורייתא) ולא שנא ביום טוב שני (דליתיה בנטילת לולב אלא מדרבנן, ד-ביום הראשון כתיב [ויקרא כג, ט]).

בשלמא יבש (פסול בדרבנן נמי) – הדר בעינן (כיון דמצוה הוא משום זכר למקדש – בעינן הדר ממצוה), וליכא; אלא גזול? בשלמא יום טוב ראשון – דכתיב [ויקרא כג, ט] ולקחתם לכם [ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבועת ימים] – משלכם, אלא ביום טוב שני אמאי לא (מהיכא תיתי למיפסליה)? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

(סוכה ל, א)

משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, שנאמר (דאשכחן קרא דאוסר להביא מצוה בעבירה): (מלאכי א, ג) [ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר ה' צבאות] והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה [והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר ה']: גזול דמיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא (מה פסח אין לו תקנה לאחר זמן להקריבו, שהרי מום קבוע עולמית הוא) – אף גזול (ילפינן מינה) לית ליה תקנתא (ילפינן מינה דאין לו תקנה לאחר זמן), לא שנא לפני יאוש ולא שנא לאחר יאוש (ואפילו ביאוש, דשמעינן ליה למריה דמייאש ואמר 'ווי ליה לחסרון כיס', ואף על גב דלענין מקני אמרינן בבא קמא (א, טו) דקני ליה ביאוש, והוי ידידה, ואפילו הכי אקרובי למזבח לא).

בשלמא לפני יאוש – (ויקרא א, ב) [דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם] אדם כי יקריב מכם [קרבו לה' מן הבמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם] אמר רחמנא, ולא ודידיה הוא, אלא לאחר יאוש – הא קנייה ביאוש! אלא לאו – משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה!

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: 'מאי דכתיב (ישעיהו סא, ח) כי אני ה' אהב משפט שגא גזל בעולה [ונתתי פועלתם באמת וברית עולם אכרות להם] (בעולות שאתם מביאין לי אני שונא את הגזל שאתם גוזלים אותם, ואף על פי שהכל שלי, ואף מתחלה שלי היתה)? משל למלך כשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים. אמרו לו: והלא כל המכס כולו שלך הוא! אמר להם: ממני ילמדו כל עובדי דרכים, ולא יבריחו עצמן מן המכס. אף הקדוש ברוך הוא אמר: אני ה' ... שגא גזל בעולה: ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל'.

אתמר נמי (דטעמא דמתניתין בגזול ביום טוב שני משום מצוה הבאה בעבירה) אמר רבי אמי: יבש פסול, מפני שאין הדר; גזול פסול משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.

ופליגא דרבי יצחק, דאמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: לא שנו (דגזול פסול) אלא ביום טוב ראשון, אבל ביום טוב שני - מתוך שיוצא בשאול (דהא ביום טוב שני לא כתיב [ויקרא כג, מ: ולקחתם] לכם למעוטי) יוצא נמי בגזול.

מתיב רב נחמן בר יצחק: לולב הגזול והיבש פסול, הא שאול כשר; אימת? אלימא ביום טוב ראשון, הא כתיב [ויקרא כג, מ: ולקחתם] לכם [ביום הראשון] פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים] - משלכם, והאי לאו ידיה הוא; אלא לאו ביום טוב שני, וקתני 'גזול פסול'?

אמר רבא: לעולם ביום טוב ראשון, ו'לא מיבעיא' קאמר: לא מיבעיא שאול, דלאו ידיה הוא, אבל גזול אימא 'סתם גזילה' - (מיד) יאוש בעלים הוא (ואף על גב דלא שמעינן דאייאש, שהרי בפניו הוא גזולו מידו, ואין כח להציל), וכדידיה דמי' - קא משמע לן (דעד דשמעינן דאייאש - לא קני ליה, דמימר אמר: 'השתא הוא דתקיף מינאי, למחר תפטינא ליה בדינא').

אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי (תגרי כל דבר להשתכר בו, כגון כלים קטנים, מחטין, ומסריקות, ולולבין, וקורין מרני"ש [צ"ל: מרצרי"ש = רוכלים, סוחרים בחפצים קטנים]): כי זבניתו אסא מנכרים (כשתקנו הדס מן הנכרים לאגוד בהן להושענא), לא תגזזו אתון אלא לגזזה אינהו (הם יחתכוהו מן המחובר) ויהבו לכו (ויתנוהו לכם); מאי טעמא? - סתם נכרים גזלני ארעא (מישראל) נינהו (ושמא אותו קרקע מישראל הוה),

(סוכה ל, ב)

וקרקע אינה נגזלת (כלומר: אינה קנויה לגזול בשום יאוש, דלעולם בחזקת בעליה היא, דמקראי נפקא לן ב'הגזול' בתרא (בבא קמא קיז, ב) בניזקין, אבל משנתלש הפרי - הוי גזל, והתולשו הוא גזולו), הלכך לגזזה אינהו כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו דידהו (אוונכרי), ושינוי הרשות בידיהו (הלכך לגזזה הן מן המחובר ויתנוהו לכם, שיהיו הן הגזלין, ואתם לוקחין אותה מהם, והבעלים נתייאשו כבר מכל הפירות - והוי יאוש אצלם, ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם; וקסבר: יאוש גרידא לא קני, אבל יאוש ושינוי רשות - קני, ואי נמי קני - מצוה הבאה בעבירה הוי, אם אתם תחתכוהו מן המחובר - תהיו אתם גזלנים).

סוף סוף כי גזזו אוונכרי ליהוי יאוש בעלים בידיהו ושינוי הרשות בידן (דידן, הלוקחין אותן מהן, ולדידן לאו מצוה הבאה בעבירה היא)? לא צריכא בהושענא דאוונכרי גופיהו (באותם שהם קונין לצורכם לצאת בו). וליקניוה בשינוי מעשה (שאגד שלשת המינין יחד, דשינוי מעשה נמי קני)? קא סבר לולב אין צריך אגד; ואם תמצי לומר לולב צריך אגד - שינוי החוזר לברייתו הוא (מתיר אגדן - והרי הן כבראשונה), ושינוי החוזר לברייתו לא שמיה שינוי; וליקניוה בשינוי השם, דמעיקרא הוה ליה 'אסא' והשתא

(סוכה לא, א)

'הושענא'?

מעיקרא נמי לאסא - 'הושענא' קרו ליה (על שם שרגילין לאוגדן להושענא בחג).

תנו רבנן: 'סוכה גזולה, והמסכך כושות הרבים' (הא נמי גזל הרבים): רבי אליעזר פוסל וחכמים מכשירין'.

אמר רב נחמן: מחלוקת בשתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו (הא דפסיל רבי אליעזר - כגון שתקף את חבירו בחזקה והוציאו מסוכתו הבנויה בקרקעו של נגזל, וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע), ורבי אליעזר לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו (סוכה שאולה אין יוצאין בה [נפרק 'הישף' (לעיל כז, ב)] הלכך ממה נפשך זו פסולה); אי קרקע נגזלת (כלומר: אם יש על הקרקע תורת גזל כשאר מטלטלין לעמוד בחזקת הגזולן) - סוכה גזולה היא (ורבי אליעזר דריש 'תעשה לך' - משלך' ולא גזולה ולא שאולה), ואי נמי קרקע אינה נגזלת (וכל הימים ברשות בעליה היא) - סוכה שאולה היא (ופלוגתא היא ב'הגזול' (בבא קמא דף קיז, ב): איכא למאן דאמר קרקע נגזלת, דדריש ריבוי ומיעוט, ואיכא למאן דאמר קרקע אינה נגזלת, דדריש כללי ופרטי) ! ורבנן לטעמיהו, דאמרי: אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו (בשאולה) וקרקע אינה נגזלת (דקרקע אינה נגזלת - דרבנן היא, דאמרי בפרק 'הגזול' (שם) דקרקע אינה נגזלת, ופליגי עליה דרבי אליעזר נמי בהא דגזילת קרקע) וסוכה שאולה היא*; אבל גזל עצים וסיכך בהן - דברי הכל אין לו אלא דמי עצים (אין זו לא גזולה ולא שאולה דקננהו בשינוי מעשה ושינוי השם, ועוד משום תקנת השבים אינו צריך לסתור בנינו אלא יחזור דמים;

ודאמרין בפרק 'הישן' (ס) דמודו רבנן בגזולה - לאו בגזול סוכה המחוברת לקרקע ולא בגזול עצים ומסכך בהן, אלא בגזול סוכה העשויה בראש העגלה ובראש הספינה, דהיא עצמה נגזלת, שאינה מחוברת לקרקע, ואין עליו להחזיר דמים אלא כמו שהיא בנויה, דאין כאן משום תקנת השבים שהרי לא טרח עליה לבנותה ולא הוציא עליה יציאות, הלכך גזולה היא); **ממאי** (דבגזילת קרקע פליגי ובטעמא דשאלה) ? - מדקתני דומיא דרשות הרבים: מה רשות הרבים קרקע לאו ידיה הוא - סוכה נמי לאו קרקע ידיה הוא.

* (והוא הדין נמי דהוה ליה לרב נחמן למימר דרבי אליעזר לטעמיה, דאמר 'בהגזול' (ס) קרקע נגזלת וסוכה גזולה היא דמייאשי בעלים מינה כשאר מטלטלין, דהוה ליה קרקע בחזקת גזלן, ורבנן לטעמייהו דאמרי קרקע אינה נגזלת ושאלה היא; אלא אי אמר הכי - הוי משמע דמודי רבי אליעזר בשאלה, ואנן קים לן ב'הישן' (לעיל דף כז,ב) דאף בשאלה פסיל, הלכך אמר לה רב נחמן 'ממה נפשך', כלומר: אי נמי הוה סבירא ליה לרבי אליעזר קרקע אינה נגזלת כרבנן - אפילו הכי פסיל לה משום שאלה.)

ההיא סבתא (דגזלו ממנה עבדי ריש גלותא עצים וסככו בהן) דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה: ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הווי יתבי! צווחה (צווחה להחזיר לה עצים עצמן) - ולא אשגח בה רב נחמן;

אמרה ליה: איתתא דהוה ליה לאבוהא (לאברהם אבינו ילידי ביתו) תלת מאה ותמני סרי (שמנה עשר ושלש מאות) עבדי צווחא קמייכו, ולא אשגחיתו בה!

אמר להו רב נחמן: פעיתא היא דא (קולנית היא זו), ואין לה אלא דמי עצים בלבד (דתקנת חכמים היא זו, על המריש הגזול שבנאו בבירה, שיטול הנגזל את דמיו ולא חיבבוהו לקנקע את בנינו מפני תקנת השבים [במסכת גיטין דף נה,א]).

אמר רבינא: האי כשורא דמטלטלא דגזולה, עבדי ליה רבנן תקנתא (לטול דמיו) משום תקנת מריש (ולא אמרינן אין כאן הפסד מרובה ויסתיר סוכתו, דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע);

פשיטא: מאי שנא מעצים (דאמרן לעיל 'גזל עצים וסיכך בהן אין לו אלא דמים') ? מהו דתימא 'עצים שכיחי' (לקנות בדמים שיתן לו זה, הלכך משום תקנת השבים לא אטרוהו לגזול, דהא נגזל מצי מיטרח ומזבן) אבל האי לא שכיחא, אימא לא' - קא משמע לן.

הני מילי בגו שבעה, אבל לבתר שבעה הדר בעיניה; ואי חברו בטינא (הוה ליה כשאר בנין קבוע) ואפילו לאחר שבעה נמי יהיב ליה דמי.

תנא: 'יבש - פסול; רבי יהודה מכשיר';

אמר רבא: מחלוקת בלולב, דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג: מה אתרוג בעי הדר (כדכתיב ביה [ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר נויקרא כג,מ]) - אף לולב בעי הדר, ורבי יהודה סבר: לא מקשינן לולב לאתרוג (לא הוקשו ללמוד זה מזה, ולא ניתן לדרוש מעצמו מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר), אבל באתרוג דברי הכל הדר בעינן (ד-הדר כתיב ביה, ולא דרשינן ליה לרבי יהודה; אידור לשון יווני, כדדריש ליה בן עזאי לקמן (דף לה,א)).

תוספות מסכת סוכה דף לא עמוד א ד"ה ור"י סבר לא מקשינן לולב לאתרוג: פירש בקונטרס: לא הוקשו ללמוד זה מזה ולא ניתן לידרוש מעצמו מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר; ותימה גדולה פירוש, דאפילו סמוכין - דהיינו שני מקראות הסמוכין זה לזה - ניתנו לידרש מן התורה, כדאמרן בריש יבמות (דף קט,א) 'סמוכין מן התורה מניין? - שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר' - כל שכן היקישא, דהיינו שני דברים המוקשים בפסוק אחד, ואפילו לרבי יהודה דלא דריש סמוכין אלא היכא דמוכח ומופנה, כדאמרין התם - מכל מקום בהיקישא מודה! אלא כל המדות אדם דן מעצמו חוץ מגזרה שוה דאין דן אלא אם כן למדה מרבו, והכא בסברא פליגי: דיש דברים שאין להקישם לאותו דבר, ושמא קסבר לא שייך לשון הדר אלא בפירות.

ובלולב לא בעי רבי יהודה הדר? והתנן: 'רבי יהודה אומר יאגדנו מלמעלה', מאי טעמא? לאו משום דבעי הדר?

לא! כדקתני טעמא [ספרא אמור פרשתא יב פרק טז הלכה ה]: 'רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: [ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר] כפת תמרים [וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבועת ימים] [ויקרא כג,מ]: כפות (לשון אסירה, כדתנן (מכות פ"ג מ"ב דף כב,ב) 'כופות שתי ידין על העמוד'), ואם היה פרוד - יכפתנו';

ולא בעי הדר? והתנן [להלן פ"ג מ"ח דף לו,ב] 'אין אוגדין את הלולב' (האי 'לולב' היינו הושענא: כולוהו שלשה המינים יחד) אלא במינו, דברי רבי יהודה' מאי טעמא? לאו משום דבעי הדר?

לא, דהא אמר רבא: אפילו בסיב (הגדל סביבות הדקל ונכרך סביביו כעין לולבי גפנים) ואפילו בעיקרא דדיקלא (מן הקליפה, ואף על פי שאין מראיהו דומה למראה הלולב, ובלבד שיהא מאותו המין; דטעמא דרבי יהודה התם - לאו משום הדר הוא), ואלא מאי טעמא דרבי

יהודה התם? - דקא סבר לולב צריך אגד (הלכך כל הנאגד עמו הוי מן המצוה), ואי מייתי מינא אחרינא הוה להו חמשה מינין (ונמצא עובר בבל תוסיף אם יאגד מין חמישי).

ובאתרוג מי בעי רבי יהודה הדר? והתניא: 'ארבעת מינין שבלולב, כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן; לא מצא אתרוג - לא יביא לא פריש (קורוני"א [חבוש]) ולא דמון ולא דבר אחר; כמושין (פלציד"ש [יבשים קצת, שניטלה מהם הלחלוזית]) כשרין, יבשין פסולין; רבי יהודה אומר: אף יבשין; ואמר רבי יהודה: מעשה

(סוכה לא, ב)

בבני כרכין (שאין דרין על מקום פרדסין ואין דקלים מצוים שם) שהיו מורישין את לולביהן לבני כניהן! אמרו לו: משם ראייה! אין שעת הדחק ראייה; קתני מיהת 'רבי יהודה אומר: אף יבשין כשרין', מאי לאו אאתרוג?! לא, אלולב.

אמר מר: 'כשם שאין פוחתין מהן - כך אין מוסיפין עליהן'; פשיטא?!

מהו דתימא 'הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד' ואי מייתי מינא אחרינא (ולא אגיד ליה בהדיה) האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי - קא משמע לן.

אמר מר 'לא מצא אתרוג - לא יביא לא דמון ולא פריש ולא דבר אחר', פשיטא?!

מהו דתימא 'לייתי, כי היכי שלא תשכח תורת אתרוג' - קא משמע לן: זימנין דנפיק חורבא מיניה דאתי למסרך.

תא שמע: 'אתרוג הישן פסול, ורבי יהודה מכשיר' - תיובתא דרבא! תיובתא.

ולא בעי הדר? והא אנן תנן [סוכה פ"ג מ"ו, דף לדב.] 'הידוק ככרותי, רבי מאיר מכשיר, ורבי יהודה פוסל' לאו משום דבעי הדר?

לא! משום דלא גמר פירא;

תא שמע: 'שיעור אתרוג קטן: רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה' לאו משום דבעי הדר?!

לא, משום דלא גמר פירא;

תא שמע: 'ובגדול - כדי שיאחוז שנים בידו אחת, דברי רבי יהודה; רבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו' מאי טעמא, לאו משום דבעי הדר?

לא! כיון דאמר רבה 'לולב בימין ואתרוג בשמאל' (משום דהכא תלת מצות ואתרוג חד מצוה), זימנין דמחלפי ליה ואתי לאפוכיניהו (שנותנין לו אתרוג בימין ולולב בשמאל וצריך להפכן מיד ליד ולאחוז האתרוג והלולב באחת מידיו עד שיחליף) ואתי לאיפסולי (ואי הוה גדול יותר מדאי שמא יפול מידיו ויפסול שיארע בו נקב) (שנים בידו אחת גרסינן: שני אתרוגים בידו אחת: שבמקום האחד יאחז הלולב כשיהפכן).

ואלא לרבי יהודה, הא כתיב 'פרי עץ הדר' [ויקרא כג, טז]?

ההוא - הדר באילנו משנה לשנה (מהכא שמעינן דאתרוג אמר קרא: שאין פרי אחר עושה). (כ)

של אשרה ושל עיר הנדחת [פסול]:

ושל אשרה פסול? והאמר רבא 'לולב של עבודה זרה (ששימשו בו לעבודה זרה לכבד לפניה קרקע, אי נמי שעבודתה בלולב: להעבירו לפניה או לזרקה בו) - לא יטול (דמאיס לגבוה), ואם נטל כשר' (ואף על גב דאיסורי הנאה הוא: דמצות לאו ליהנות ניתנו, כלומר: אין קיום מצות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבו);

הכא באשרה דמשה עסקינן (אותם שהיו בשעת כיבוש ארץ ישראל, שהצריכן הכתוב שְׁרָפָה, כדכתיב (דברים יב, ג) וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ, ולולב צריך שיעור), דכתותי מיכתת שיעוריה (והאי - כמאן דמיכתת שיעוריה, כיון דלשרפה קאי); דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת - שמע מינה.

נקטם ראשו :
אמר רב הונא: לא שנו אלא נקטם, אבל נסדק (נסדקו ראשי העלין) - כשר.
ונסדק כשר? והתניא: 'לולב כפוף' (ראשו כפוף כאגמון; דומות לאיש גבן והזקן
שראשיהן שחין וכפופין למטה),

(סוכה לב, א)
קוץ (שיוצאין בשדרה שלו עוקצין כמין קוצין), סדוק, עקום דומה למגל (עקום =
דומה למגל; חדא מלתא היא) - פסול; חרות (קשה, שנעשה חריות, שכן דרך הלולב: עליו נושרים
בימות הגשמים, והשדרה מתקשה ונעשה עץ) - פסול; דומה לחרות (התחיל להתקשות ועדיין
לא נעשה עץ) - כשר'.

אמר רב פפא: (הא דקתני 'סדוק פסול' - לאו שנסדקו ראשי עלין או שדרה, אלא) דעביד
כהימנך עקום דומה למגל ('פויצפוי' של ברזל של סופרים שיש לו שני ראשים, וראשו אחד
מפוצל - כך גדל הלולב כמין שתי שדראות, מחצית עלין לכאן ומחצית עלין לכאן).
אמר רבא: לא אמרן אלא לפניו (לצד שכנגד השדרה), אבל לאחריו (שנעקם
לצד שדרה) - ברייתא היא. ('שדרה' זהו צד העשוי כשדרה של בהמה שהצלעות והחוליות
מחוברין בה מכאן ומכאן, ואמצעה חלק ועולה כמקל).
אמר רב נחמן: לצדין כלפניו דמי, ואמרי לה כלאחריו דמי!
ואמר רבא: האי לולבא דסליק בחד הוצא (שכל עליו מצד אחד) - בעל מום
הוא, ופסול.

נפרצו עליו [פסול, נפרדו עליו - כשר]:
אמר רב פפא: 'נפדצו' = דעביד כי חופיא (אשקוב"א [מטאטא], שבו מכבדין את
הבית ועושין אותה מעלין של לולב התלושין מהשדרה, ואוגדין מהן הרבה ביחד); 'נפדצו' =
דאיפרוד אפרודי (ראשיהן נפרדין כענפי דקל ואין מצומצמין עם השדרה, אבל מלמטה הן מחוברין
בה).

בעי רב פפא: נחלקה התיומת מהו (שני עלין עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו
זה מזה, ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם)? ('תיומת' - לפי שמדובקין כתאומים)
תא שמע, דאמר רבי מתון אמר רבי יהושע בן לוי: ניטלה התיומת
- פסול; מאי לאו הוא הדין נחלקה?
לא! ניטלה שאני, דהא חסר ליה.
איכא דאמרי: אמר רבי מתון אמר רבי יהושע בן לוי: נחלקה
התיומת נעשה כמי שניטלה התיומת, ופסול.

רבי יהודה אומר [יאגדנו מלמעלה]:
תניא [ספרא אמור פרשתא יב פרק טז הלכה ה]: 'רבי יהודה אומר משום רבי טרפון:
[ויקרא כג, מ]: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרין וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם
שבועת ימים] 'כפות תמרין' - כפות; אם היה פרוד - 'כפתנו'.

אמר ליה רבינא לרב אשי: ממאי דהאי 'כפת תמרין' - דלולבא הוא?
אימא חרותא (ענף הדקל משנתקשה שתי שנים ושלש, ויוצאין בו לולבין הרבה שנשרו עליהן ונתקשו
גם הם ונעשו עץ, זה פונה לכאן וזה פונה לכאן, כענפי שאר אילנות)?
בעינא כפות (שאם היה פרוד יכפתנו) וליכא (והרי זה פרוד ואין אתה יכול לכופתו שיהו
ענפיו הפרודים כאן וכאן נכפתים ומתמעכים אצל אביהם שהן מחוברין בו, לפי שקשין הן);
ואימא אופתא (אשטיל"א [חת יכת עץ] מעיקר הדקל, שהוא חלק ואין ענף יוצא ממנו לכאן ולכאן,
שאיין לך כפות הימנו)?
כפות - מכלל דאיכא פרוד (משמע שפרוד מתחלה ואתה כופתו), והאי כפות
ועומד לעולם
ואימא כופרא (היינו נמי עץ כעין חרותא, אלא עדיין בן שנה או שתי שנים, ולא נתעבה עצו, ואתה
יכול לכפות ענפיו על ידי אגוד ולזקפן למעלה, לאוגדן עם אביהן)?
אמר אביי: (משלי ג, יז) דרְכִּיךָ דְרִכִּי נָעִם וְכָל נִתְיבְתִּיךָ שְׁלוֹם כתיב (ואלו עשוין כקוצים ויוצאין
בהן עוקצין הרבה ומסרטין את הידיים).
אמר ליה רבא תוספאה לרבינא: ואימא תרתי כפי דתמרי (תמרים עצמן
דרכן להיות הרבה תלוין ביחד במכבדות שלהם, וקורין להם 'כף' = טרוק"א)?
'כפת' (חדא) כתיב.
ואימא חדא?
לההוא - כף קרי ליה (וכי כתיב כפת - על שם 'כפות אם פרודה' ואין לשון זה נופל אלא על
[עלין] הלולב).

ציני הר הברזל כשרה: (ציני הר הברזל - לולבין שלהן - העלין מועטין בשדרה, מרוחקין זה למעלה מזה הרבה, ועוד שקטנים הן לארכן, ופעמים שאין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של זה.)
אמר אביי: לא שנו אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה,
אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה - פסול.
תניא נמי הכי: 'ציני הר הברזל פסולה', והא אנן תנן 'כשרה'!
- אלא שמע מינה כאביי? - שמע מינה.

(סוכה לב, ב)

ואיכא דרמי ליה מירמא (למתניתין וברייטא, ואגב רמיא דידהו אתמר דאביי לשונייהו):
תנן 'ציני הר הברזל כשר' והתניא 'פסולה'?
אמר אביי: לא קשיא: כאן שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה,
כאן שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה.

אמר רבי מריון אמר רבי יהושע בן לוי, ואמרי לה תני רבה בר
מרי, משום רבן יוחנן בן זכאי: 'שתי תמדות' (שני דקלים) יש בגיא
בן הנם (סמוך לירושלים), ועולה עשן מכיניהם, וזהו ששנינו 'ציני
הר הברזל כשרות' וזו היא פתחה של גיהנם.

לולב שיש בו שלשה טפחים:

אמר רב יהודה אמר שמואל: שיעור הדס וערבה שלשה, ולולב
ארבעה, כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס (כשם שהוא גבוה במינו מכולן) טפח;
ורבי פרנך אמר רבי יוחנן: שדרו (לבד) של לולב צריך שיצא מן
ההדס טפח (שהעלים ארוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו).
תנן: 'לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר'?
אימא 'וכדי לנענע בו כשר' (ומה שיוצא למעלה מן האגד הוא המנענע), מר
כדאית ליה ומר כדאית ליה (לשמואל טפח עם עקיו, ולרבי יוחנן טפח שדרה).
תא שמע [תוספתא סוכה פ"ב ה"ח [ליברמן]]: 'שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה'
מאי לאו בהדי עלין (ותיובתא דרבי יוחנן)?
לא, לבד מעלין.

גופא [תוספתא סוכה פ"ב ה"ח [ליברמן]]: 'שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה';
רבי טרפון אומר: באמה בת חמשה טפחים' (קא סלקא דעתיה דהכי קאמר: צריך
להיות הדס וערבה אמה בת חמשה טפחים);

אמר רבא: שרא ליה מריה (ימחול לו רבונו) לרבי טרפון (כלומר: צריך הוא לבקש
מחילה על דבריו): השתא עבות שלשה לא משכחינן (שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא
שיהא עבות כראוי: קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת, כדלקמן, ורוב הארוכין - הדס שוטה הם), בת
חמשה מבעיא (והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריח על ישראל)?
כי אתא רב דימי (פרשה לדרבי טרפון) אמר: אמה בת ששה טפחים עשה אותה
בת חמשה (חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובהן תשער שלשה להדס וטפח יותר
ללולב) (דהא דרבי טרפון - חומרא זוטא היא, דאיהו נמי שלשה קאמר, אלא שמשער בטפחים גדולים, והכי
קאמר ליה לתנא קמא: הטפחים האלו יהו גדולים, שיהו חמשה מהן ממלאין אמה בינונית שהן ששה טפחים
בינוניים), צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב (רביע שהוספת ללולב יהא בטפח גדול
כאלו); כמה הוו להו (להדס וערבה)? - תלתא (טפחים בינוניים) ותלתא
חומשי.

קשיא דשמואל אדשמואל: הכא אמר רב יהודה אמר שמואל 'שיעור
הדס וערבה שלשה' והתם אמר רב הונא אמר שמואל 'הלכה כרבי
טרפון'?

לא דק (שמואל בשיעוריה ונקט שלשה).

אימר דאמרינן לא דק לחומרא לקולא מי אמרינן 'לא דק'?
כי אתא רבין אמר: אמה בת חמשה טפחים (בינוניים) - עשה אותה ששה
(חלוק אותה לששה חלקים בטפחים קטנים), צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב (ובהן
שיעור שלשה להדס וארבעה ללולב), כמה הוי להו? - תרי ופלגא (ורבי טרפון לקולא,
והכי משמע מלתיא בברייטא: דקאמר ליה לתנא קמא 'אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן וסתם, שלשה
טפחים חצי אמה הן: טפחים הללו קטנים יהיו, ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה)!

סוף סוף קשיא דשמואל אדשמואל?

לא דק (שמואל בשיעור שלשה דסגי בתרי ופלגא כרבי טרפון), והיינו לחומרא לא דק,
דאמר רב הונא אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון.

משנה :
הדס הגזול והיבש פסול ;
של אשרה ושל עיר הנדחת פסול ;
נקטם ראשו, נפרצו עליו (נשרו) או שהיו ענביו (פרי שבו שדומה לענב)
מרוכות מעליו - פסול, ואם מיצטן - כשר, ואין ממעטין ביום
טוב.

גמרא :
תנו רבנן : ' (ויקרא כג, ט) [ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים ו]ענף עץ עבת [וערבי נחל
ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים] שענפיו חופין את עצו (שכולו ענף שהעץ מחופה בעליו
על ידי שהן עשויין בקליעה ושוכבין על אפיהן), ואי זה הוא? - הוי אומר זה
הדס'.

ואימא זיתא (כולו עלין ארוכים ורצופים, ומתוך שהן מרובין מכסין את העץ) ?
בעינן עבות (מעשה שדרתת: שיהו מורכבין זה על זה) וליכא ;
ואימא דולבא (עץ ערמון - קשטני"ר - קלוע הוא, אבל אין עליו רצופין לכסות כל עצו) ?
בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא ;
ואימא הירדוף (כמין קליעה עשויין עליו) ?
אמר אביי : (משלי ג, יז) [דרכיה דרכי נעים] וכל נתיבותיה שלום (והאי מברז בריז את הידים
כקוצים שראשי עליו עשויין חדין כמחט) ;
רבא אמר מהכא : (זכריה ח, יט) [כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי
יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמזעדים טובים והאמת והשלום אהבו] (וזה אינו לא אמת ולא שלום:
שהוא עשוי לסם המות!) .

תנו רבנן : 'קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת - זהו הדס ; רבי
אליעזר בן יעקב אומר : ענף עץ עבת - עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי
אומר זה הדס'.

תנא : 'עץ עבת כשר, ושאינו עבות פסול' ;
היכי דמי 'עבת' ?

אמר רב יהודה : והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא (שלשה עלין בקן
אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד) ;
רב כהנא אמר : אפילו תרי וחד (שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב
על השנים) ;

רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד (אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר) ,
הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא ; אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי :
אבא, לההוא (דתרי וחד) - 'הדס שוטה' קרי ליה.

תנו רבנן : 'נשרו דוב עליו (תרי מכל עבות) ונשתירו בו מיעוט -
כשר, וכלבד שתהא עבותו קיימת' .
הא גופא קשיא : אמרת 'נשרו דוב עליו כשר' והדר תני 'וכלבד
שתהא עבותו קיימת', כיון דנתרי להו תרי, עבות היכי משכחת לה?
אמר אביי : משכחת לה

(סוכה לג, א)

באסא מצראה (גדל על המיצר של שדה, ומתוך שיש לו מקום פנוי - הוא משבח ומצליח; לישנא
אחרינא: אסא מצראה = הדס מצרי), דקיימי שבעה שבעה בחד קינא, דכי נתרי
ארבעה - פשו להו תלתא!

אמר אביי : שמע מינה : האי אסא מצראה כשר להושענא.
פשיטא?

מהו דתימא הואיל ואית ליה שם לווי לא מתכשר - קא משמע לן .
ואימא הכי נמי ?
עץ עבת אמר רחמנא - מכל מקום.

תנו רבנן : 'יכשו דוב עליו ונשאר בו שלשה כדי עלין לחין
(שלשה בדין ובכל בד ובד שלשה עלין לחין, דבבציר משלשה עלין לא הוי עבות) - כשר', ואמר
רב חסדא : ובראש כל אחד ואחד (שיהו עלין הלחין בראשי הבדים אבל באמצעם לאו הדר
הוא) .

נקטם ראשו [פסול]:

תני עולא בר חנינא: 'נקטם ראשו ועלתה בו תמרה' (כמין תמרה, כעין הנמצא בעלי ערבה: פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק, וצובעין בו הנשים צעיפיהם) - כשר'; בעי רבי ירמיה: נקטם ראשו מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב (משנאגד, דבתלוש נמי סלקא ביה) - מהו?: יש דחוי אצל מצות (כלומר: נוהגת תורת דחוי אצל מצות כשם שנוהגת אצל קרבנות: דאם נראה ונדחת משנשחטה אמרת 'ידחה', דתו לא הדר חזי - הכא נמי הואיל ונדחה כשנקטם תו לא הדר מיחזי בעליית תמרה? ונהשתא לא דייק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה, דהאי דנקטם מערב יום טוב לא נראה מעולם), או לא? ותפשוט ליה מהא דתנן (חולין פ"ו מ"ד): 'כסהו' (אדם לדם חיה או עוף) ונתגלה - פטור מלכסות; כסהו הרוח חייב לכסות', ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו (דכסהו הרוח חייב לכסות) אלא שחזר ונתגלה, אבל לא חזר ונתגלה - פטור מלכסות, והוינן בה: כי חזר ונתגלה אמאי חייב לכסות, הואיל ואידחי (על ידי הרוח מכיסוי של מצוה, כדקאמר דכי לא נתגלה - פטור מלכסות) אידחי (לעולם ואפילו נתגלה)? ואמר רב פפא: זאת אומרת אין דחוי אצל מצות.

(האי דיוקא) דרב פפא גופא מיבעיא ליה (לדבי ירמיה); מיפשיט פשיט ליה (לתנא דתנא 'כסהו הרוח חייב לכסות') דאין דחוי אצל מצות, לא שנא לקולא (כי) ההיא דרבי ירמיה, דאי אמרינן 'אין דחוי' הוי כשר, ואם יש דחוי הוי פסול, ואמרינן אין דחוי ומכשירין) ולא שנא לחומרא (כי הכא דמחייב ליה בכיסוי משום טעמא דאין דחוי)? או דלמא ספוקי מספקא ליה (לתנא, ומספיקא לחומרא הוא דמחייב ליה בכיסוי שמא אין דחוי), לחומרא אמרינן לקולא (כגון לענין תמרה) לא אמרינן (אלא פטלינן שמא יש דחוי או אין דחוי)?

תיקו. לימא כתנאי: 'עבר ולקטן' (לעינבי הדס שהיו מרובין מעלין, ותנן אם מיעטן כשר, ואין ממעטין ביום טוב' משום שבות: שדומה למתקן כלי ומכשירו, ואם עבר ומיעטן) - פסול (כדמפרש טעמא ואזיל), דברי רבי אלעזר ברכי צדוק, וחכמים מכשירין'; סבריה (רבנן דבי מדרשא, דבעו למימר דהך פלוגתא ביש דחוי ואין דחוי היא): דכולי עלמא (רבנן ורבי אלעזר ברכי צדוק) לולב אין צריך אגד (ולא שייך ביה עשיה, דלוקי טעמא דרבי אלעזר דפסל משום 'תעשה ולא מן העשוי' בפסלות, ואי נמי צריך אגד - אפילו הכי משום 'תעשה ולא מן העשוי' לא מיפסיל, דהא בדידיה לא כתיב 'תעשה'), ואם תמצי לומר צריך אגד - לא ילפינן לולב מסוכה דכתיב בה 'תעשה' - ולא מן העשוי' (הלכך מהשתא ליכא למיפסליה אלא משום דחוי: דכיון שאגדו בפסול ונקרא עליו שם 'לולב של מצוה' בשעת דחוי - נדחה לעולם, ואף על גב דלא נראה ונדחה הוא, אלא דחוי מעיקרא; והאי דנקיט פלוגתייהו במיעטן ביום טוב - משום דסתמא בתר דאגדיה הוא, דהא ביום טוב לא אגיד ליה, ואי לא צריך אגד - איצטריך למינקט ביום טוב, משום דאי לאו דקדש היום - אכתי לא חל עליה זמן מצוה, ולא שם מצוה למקרייה 'דחוי'); מאי לאו בהא קמיפלגי: דמאן דפסיל סבר אמרינן יש דחוי אצל מצות ומאן דמכשיר סבר לא אמרינן יש דחוי אצל מצות (אין דחוי לענין מצוה, אלא לענין קדושה כגון קרבנות)!

לא! דכולי עלמא לא אמרינן יש דחוי אצל מצות (וטעמא דמאן דפסל משום 'תעשה ולא מן העשוי' הוא, דקסבר לולב צריך למיגד ושייך ביה עשיה, והכא במילף לולב מסוכה פליגי), והכא במילף לולב מסוכה קא מיפלגי: מר סבר ילפינן לולב מסוכה (בבבין אב: הואיל וזה בעשיה וזה בעשיה, מה זה ולא מן העשוי - אף זה ולא מן העשוי) ומר סבר לא ילפינן לולב מסוכה;

ואיבעית אימא: אי סבירא לן לולב צריך אגד - דכולי עלמא ילפינן לולב מסוכה, והכא בלולב צריך אגד קא מיפלגי, ובפלוגתא דהני תנאי, דתנאי: 'לולב כין אגוד כין שאינו אגוד' - כשר; רבי יהודה אומר: אגוד כשר, שאינו אגוד פסול'; מאי טעמא דרבי יהודה? - יליף לקיחה לקיחה מאגודת אגוד: כתיב הכא (ויקרא כג, מ) 'ולקחתם לכם ביום הראשון' [פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים] וכתוב התם (שמות יב, כב) 'ולקחתם אגדת אגוד' [וטבלתם בדם אפר בסף והגעטם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אפר בסף ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר], מה להלן אגודה אף כאן אגודה!

ורבנן?

לית להו לקיחה לקיחה.

מאן תנא להא דתנו רבנן: 'לולב' - מצוה לאוגדו, ואם לא אגדו כשר' מני?: אי רבי יהודה - כי לא אגדו אמאי כשר? אי רבנן, מאי מצוה קא עביד?

לעולם רבנן, ומצוה משום (שמות טו, ב) [עֲזֵי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה] זֶה אֱלִי וְאַנְהוּ וְאַלְהֵי אֲבִי וְאַרְמְמָנְהוּ (וְאַנְהוּ - הַתְנַאָּה לַפְּנִי).
או שהיו ענביו מרובין:

אמר רב חסדא: דבר זה - רבינו הגדול (רב) אמרו, והמקום יהיה בעזרו: לא שנו אלא במקום אחד (שהענבים כולן ביחד ומיהו מרובין הן על העלין שבכל ההדס) אבל בשנים או שלשה מקומות כשר; אמר ליה רבא: (הכי גרסינן: לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר; אמר ליה רבא: שנים ושלשה מקומות הוה ליה מונמר, ופסול; הכי גרסינן לה לקמן לענין עלתה חזיית באתרוג.)

(סוכה לג, ב)
שנים ושלשה מקומות הוי מנומר ופסול (דלאו הדר הוא, שהרי הענבים שחורות והעלין ירוקין; מנומר - טצ"ש בלע"ז),
אלא אי אתמר הכי אתמר: 'או שהיו ענביו מרובין מעליו פסול';
אמר רב חסדא: דבר זה רבינו הגדול אמרו, והמקום יהיה בעזרו:
לא שנו אלא ענביו שחורות (שכבר התחילו לייבש, ומשחירין, ומתחלתן ירוקין הם),
אבל ענביו ירוקות - מיני דהדס הוא (שמראיהן שוה לו ואינו נראה מנומר),
וכשר;
אמר רב פפא: אדומות כשחורות דמיין (דלאו מין ירוק הוא, וזהו שחירותן,
ולכשייבשו מעט יותר יהיו שחורים), דאמר רבי חנינא (לענין דס נדה): 'האי דם שחור (באשה) - אדום הוא, אלא שלקה (לפיכך טמאהו, כדתנן (נדה פ"ב מ"ו, דף יט, א):
'זמשה דמים טמאין באשה: האדום והשחור כו')'.

אם מיעטן כשר:
דמעטינהו אימת? אילימא מקמיה דלאגדיה - פשיטא (אמאי נפסליה? לא מן העשוי יש כאן, שהרי נאגד בהכשר; ולא משום דחוי יש כאן, שהרי לא קרא שם מצוה עליה בדחוי) ! אלא לבתר דלאגדיה - דחוי מעיקרא הוא! תפשוט מינה דחוי מעיקרא לא הוי דחוי ! (ואשמעינן האי תנא דלולב מסוכה לא ילפינן למיפסליה משום 'מן העשוי בפסול', מיהו משום דחוי הוה לן למיפסליה, שהרי נקרא עליו שם 'הושענא פסולה' בשעת אגידתו, ומדמכשר ליה - שמע מינה דחוי מעיקרא לאו דחוי הוא, ונפשוט מינה פלגא, דאיבעיא לן: יש דחוי אצל מצות או אין דחוי - נפשוט מהכא דדחוי מעיקרא לא אמרינן בה דחוי דחוי, ולא הוי דחוי אלא אם כן נראה ביום טוב ואחר כך נדחה; כל שנדחה קודם יום טוב קרי 'דחוי מעיקרא'.
לעולם בתר דאגדיה, וקסבר אגד - הזמנה בעלמא הוא, והזמנה בעלמא לאו כלום הוא (אין אגודתו 'קריאת שם' להיות חל עליו שם 'לולב פסול' לַחֲחוֹת, והלכך אפילו דחוי מעיקרא אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו בפסולו: דכיון דמטא זמן מצוה ולא חזי ליה - מיקרי דחוי, אבל מקמי הכי לאו דחוי הוא).
'ואין ממעטין כיום טוב'; הא עבר ולקטן מאי? - כשר (ואף על גב דנאגד כבר, דהא ביום טוב לא אגיד ליה); דאשחור (ענבים) אימת (דאילו ירוקות לא פסלי)? אילימא דאשחור מאתמול - דחוי מעיקרא הוא (דהא מִטָּא זמן מצוה ולא דחוי, והוה ליה דחוי מעיקרא), תפשוט מינה דחוי מעיקרא דלא הוי דחוי ! אלא לאו דאשחור כיום טוב (והרי נראה ביום טוב ונדחה כשהשחירו)? 'נראה ונדחה' הוא, שמעת מינה נראה ונדחה חוזר ונראה (בתמיה) !
לא! לעולם דאשחור מעיקרא; דחוי מעיקרא דלא הוי דחוי - תפשוט מינה, אבל נראה ונדחה חוזר ונראה - לא תפשוט (דודאי דחוי מעיקרא עדיף מנראה ונדחה: דמה שלא נראה למצוה מעולם עד עכשיו - השתא הוא דמיתחזי והוי כקרבן שהוקדש עכשיו ומתחלתו מחוסר זמן היה, אבל נראה למצוה ונדחה ממנה הוה ליה דחוי).

תנו רבנן: 'אין ממעטין כיום טוב; משום רבי אלעזר ברבי שמעון אמרו: ממעטין'; והא קא מתקן מנא כיום טוב (שהיה פסול ומכשירו)?
אמר רב אשי: כגון שלקטן לאכילה (שלקטן לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן, ואינו מתכוין להכשירו), ורבי אלעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוה, דאמר: דבר שאין מתכוין מותר.
והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו 'מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות' ? (באומר "אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות", דכיון דאי אפשר שלא תמות - כמתכוין חשיב ליה, וכי אמרינן 'דבר שאין מתכוין מותר' - כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור, כגון גורר אדם מטה כסא וספסל - ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, ואף על גב דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ, כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ - כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב, אבל היכא דודאי עביד - מודי.)

הכא במאי עסקינן? – דאית ליה הושענא אחרייתי. (גירסת רש"י: לא צריכא דאית ליה הושענא אחרייתי: ולא צריך להאי, הלכך אין כאן תיקון כלי, דלא צריכא ליה לאכשורה, ולא דמי השתא לפטיק רישיה: דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך, והכא ליכא תיקון כלי; אבל אי לא הוי אחרייתי - משוי ליה מנא, דהא צריך להכי, ואף על גב דלא מתכוין להכי – אסור, דהוי 'פטיק רישיה ולא ימות'.)

תנו רבנן: 'הותר אגדו' (של לולב) **ביום טוב - אגדו כאגודה של ירק** (בכריכה בעלמא: יכרוך האגד סביב ויתחוב ראשו בתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק) ' (ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים, דקשר של קיימא - מאבות מלאכות הוא, וזה של קיימא הוא: שאינו חושש להתיירו עולמית); **ואמאי** (דחקת ליה בכי האי גוונא) **? ליענביה מיענב** (והכי מקיים טפי, ואיסור מלאכה ליכא: דעניבה לאו קשירה) ?
הא מני? - רבי יהודה היא, דאמר (במסכת שבת דף ק"ג, א): **עניבה - קשירה מעלייתא היא** (דתניא **חבל דלי שנפסק - אין קושרו אלא עונבו**; **רבי יהודה אומר: כורך עליו פונדא או פסקיא, ובלבד שלא יענבו**) .

אי רבי יהודה, אגד מעלייתא בעי (כדתניא לעיל: שאינו אגוד – פסול, דגמר מאגודת אזוב, והאי לאו אגוד הוא) ?
האי תנא סבר לה כוותיה בחדא (דעניבה קשירה היא לענין שבת) **ופליג עליה בחדא** (בלולב, דאין צריך אגד) . (שמעינן מהכא דבעינן בלולב קשר גמור: שיקשור שני ראשי האגד, והאגודו כאגודה של ירק - לאו אגד הוא; ואפילו רבנן דפליגי עליה דרבי יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר - מודו דמצוה לאגודו, כדתניא לעיל, משום זה אלי ואנוהו, ואוקימנא כרבנן.)

משנה :
ערבה גזולה, ויבשה - פסולה (ללולב, ד-לכם - אכולהו קאי) ; **וילקחם לכם ביום הראשון ... וערבי נחל ...** [ויקרא כג, מ];
של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה (דכיון דלשריפה קאי - כתותי מיכתת שיעוריה) ;
נקטם ראשה, נפרצו עליה, והצפצפה (מין ערבה, ועלָה שלה עגול, כדאמרינן לקמן, ופסיל לה מקרא) - **פסולה** ;
כמושה (פלרי"א) **ושנשרו מקצת עליה, ושל בעל** (גדילה בשדה שלא על הנחל - ובגמרא יליף דכשרה) - **כשרה** .
('בעל' = קרקע שאינה צריכה להשקות, דסגי ליה במסר השמים, כדאמרינן ב'משקין בית השלחין' (מועד קטן דף ב, א); 'בעל' - לישנא דמיתבנותא, כמו **פי יבעל בחור בתולה** (ישעיהו סב, ה), ומתרגמינן 'ארי כמה דמתיתב עלם עם בתולתא';
והאי דפליג להו במתניתין בארבעה בבי, ותני לולב באפי נפשיה, והדס באפי נפשיה, וכן ערבה, וכן אתרוג, ולא עירב ותני להו - משום דיש בכל אחד מה שאין בחבירו: דאילו ציני הר הברזל לא שייך אלא בלולב, וענביו מרובין מעליו לא שייך אלא בהדס, וצפצפה לא שייכא אלא בערבה, וערלה ותרומה לא שייכא אלא באתרוג, הלכך איצטריכו ארבע בבי.)

גמרא :
תנו רבנן : ' [ויקרא כג, מ]: **וילקחם לכם ... וערבי נחל - הגדילין על הנחל** (נחלי מים; מצוה בזו, ומיהו של בעל כשרה, כדלקמן) ; **דבר אחר ערבי נחל - שעלה שלה משוך כנחל** (משוך ולא עגול, פרט לצפצפה) .
תניא אידך [ספרא אמור פרשתא יב פרק סז הלכה ו]: **'ערבי נחל ; אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים** (ערבה של הרים ולא צפצפה) **מניין ? - תלמוד לומר : ערבי נחל מכל מקום** (כדכתיב **ערבי - לשון רבים**) ;

(סוכה לד, א)
אבא שאול אומר : ערבי (דאמר קרא לא להכשיר של בעל בא אלא ללמדך שצריך) **שתיים** (שתי מצות של ערבה) : **אחת ללולב** (לאגדה בלולב) , **ואחת למקדש** (להקיף את המזבח, כדאמרינן לקמן בפרק 'לולב וערבה' (דף מה, א)) .

ורבנן (דדרשי **ערבי** להכשיר של בעל ושל הרים) **למקדש מנא להו ?**
הלכתא גמירי להו, דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן : **עשר נטיעות, ערבה** (למקדש, דאילו ערבה ללולב מקרא נפקא) , **וניסוך המים** (לתמידין של שחר שבעת ימי החג כדאמרינן לקמן בפרק 'לולב וערבה' (דף מח, א) והתם מפרש כיצד מנסכין, בין מים בין יין, וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין, חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין) - **הלכה למשה מסיני** . (אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין להם מן התורה, והשיבו שהלכה למשה מסיני הם, ושמע השומע וגרסם כסדר ששמעם, וכן שיעורים וחציצין ומחיצין (לעיל דף ה, ב) שמען השומע וסדרן כסדר ששמען, וכן בכל מקום.)

עשר נטיעות - משנה היא בסדר זרעים (שביעית פ"א מ"ו) **'עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה'** שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה, ותפסו בית סאה שהוא חמישים אמה על חמישים אמה מפוזרות לאורך ורוחב בשוה - **'חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ראש השנה'** אף על פי שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקדש, כדנפקא לן מ-**בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִּיר תִּשְׁבֹּת** (שמות לד, כא): חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ואסור

לחורש שלשים יום לפני ראש השנה, כדאמרינן בשמעתא קמייתא דמועד קטן (דף גא) מקראי, בנטיעות נאמר למשה מסיני שיותר לחורש תחיתיהם עד ראש השנה כדי שלא יבשו, ואם עשר הן ומפוזרות כהלכתן בתוך בית סאה - נאמר למשה שיונקות בבית סאה כולה, ומותר לחורש את כולן בשבילן, אבל אם אינם עשר, או שאינן מפוזרות כהלכתן - חורש תחת כל אחת ואחת כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה; ובאילנות זקנים נאסר שלשים יום לפני ראש השנה, כדאמרינן במועד קטן (שם) לרבי ישמעאל מהלכתא ולרבי עקיבא מקראי, וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך, ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך, ואמרו בזקנים מפני שיונקים הרבה: שלש אילנות (ממטע עשרה) לבית סאה הרי אלו מצטרפים וחורשים כל בית סאה בשבילן עד עצרת, לפי שכולו צריך להן, ויצתה מתורת 'שדה לבן' ונעשית 'שדה אילן', ואם אינם שלש - חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון, עד עצרת, והשאר אסור מפסח ואילך.)

תנו רבנן: 'עֲרֵבִי נָחַל' - הגדילות על הנחל, פרט לצפצפה הגדילה בין ההרים'.

אמר רבי זירא: מאי קראה (צפצפה - לגריעותא, ולא מינא דערבה היא דנרבייה מערב - מכל מקום)? - (יחזקאל יז,ה) [ויקח מִזֶּרַע הָאָרֶץ וַיִּתְּנֶהוּ בַשָּׂדֶה זֶרַע] קח על מים רבים צפצפה שמו (כדמפרש ליה רבי אבהו [להלן]);

אמר ליה אביי: ודילמא פרושי קא מפרש: קח על מים רבים ומאי ניהו צפצפה?

אם כן מאי שמו?

אמר רבי אבהו: אמר הקב"ה: אני אמרתי שיהו ישראל לפני כקח על מים רבים, ומאי ניהו? - ערבה, והן שמו עצמן כצפצפה שבהרים (אותו שנשרש ואחז על מים רבים - נעשה צפצפה, אלמא גריעותא היא, דבתוכה נאמר ביחזקאל). (אמר רבי אבהו) גרסין ולא גרסין 'אלא', ולא לפרושי טעמא דמתניתין אלא מלתא באפי נפשה היא; הואיל ואיירי בקרא - פרשיה.)

איכא דמתני לה להאי קרא אמתניתא: קח על מים רבים צפצפה שמו; (דתנא דמתניתין גופיה אייתה במתניתין, ולא רבי זירא, והן אתקפתא דאביי מתני לה ברבי זירא, ותיורצא ד'אם כן מאי שמו' - מתנו לה בלא גברא:)

מתקיף לה רבי זירא: ודילמא פרושי קא מפרש: קח על מים רבים; מאי ניהו? צפצפה;

אם כן מאי שמו?

אמר רבי אבהו: אמר הקב"ה: אני אמרתי שיהו ישראל לפני כקח על מים רבים, ומאי ניהו? - ערבה, והן שמו עצמן כצפצפה שבהרים.

תנו רבנן: 'אי זהו ערבה ואיזהו צפצפה? - ערבה, קנה שלה (עץ שלה) אדום, ועלה שלה משוך ופיה חלק (חודן של עליו חלק ואינו עשוי פגיונות פגיונות); צפצפה, קנה שלה לבן, ועלה שלה עגול, ופיה דומה למגל'. והא תניא 'דומה למגל כשר' (מגל קציר - פגיונותיה כולן נוטות לצד אחד: עקומות כלפי בית יד שלה), דומה למסר פסול (מסר היא מגירה שקורין שיג"ה, ופגיונותיה הולכות נוכחו, ולהם שני עוקצין: אחד מכאן ואחד מכאן, כפגיונות סכין) ?

אמר אביי: כי תניא ההיא - בחילפא גילא (מין ערבה כשרה היא, ופיה דומה למגל, אבל שאר ערבה פיה חלק); (הכי גרסין: משכחת לה בחילפא גילא, ולא גרס 'משכחת לה';) אמר אביי: שמע מינה: האי חילפא גילא כשר להושענא.

פשיטא?

מהו דתימא 'הואיל ואית ליה שם לווי לא נתכשר' - קא משמע לן. ואימא הכי נמי?

עֲרֵבִי נָחַל אמר רחמנא, מכל מקום.

אמר רב חסדא: הני תלת מילי אשתני שמייהו מכי חרב בית המקדש: חלפתא, ערבתא = ערבתא, חלפתא, מאי נפקא מינה? - ללולב

('חילפא ערבתא' = לאו היינו 'חילפא גילא', אלא צפצפה, ועכשיו נשתנית משמה וקורין לה 'ערבה');

שיפורא (כפוף), חצוצרתא (פשוטה, ואינה של איל) = חצוצרתא, שיפורא;

מאי נפקא מינה? - לשופר של ראש השנה; פתורתא, פתורא (האחת גדולה והאחת קטנה, ושם היו רגילין לקרות לגדולה חלף קטנה, ושל קטנה לגדולה) = פתורא,

פתורתא; למאי נפקא מינה? - למקח וממכר.

אמר אביי: אף אני אומר (אף אני יש בידי עוד אחד שנתחלף שמה): בי כסי,

הובלילא (צנפיי"ל) = הובלילא, בי כסי; למאי נפקא מינה? - למחט הנמצא בעובי בית הכנסות (סוף הכרס שקורין פנצ"ה, והוא עשוי ככובע וככוס, ודופנו סביב

(שפה) לו עבה כשתי דפנות, ותניא [חולין דף נב] 'מוחט שנמצאת בעובי בית הכנסות' מצד אחד תחובה בעובי ולא ניקב נקב מפולש 'כשר': שהעובי סותמו ומגין משני צדדין, שהנקב מפולש - טריפה; ובאותו שקורין

עכשיו 'בית הכנסות' אין חילוק להכשיר מפני שדופנו דק והוא היה רגיל לקרות 'הובלילא').

אמר רבא בר יוסף: אף אני אומר: כבל, בורסיף = בורסיף, כבל; למאי

(סוכה לר, ב)

נפקא מינה? - לגיטי נשים (דקיימא לן (גיטין פ"א מ"א דף ב,א) *המביא גט מחוצה לארץ צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם"*; אי משום דאין מצויין לקיימו ואי משום דאין בקיאים לשמה, והמביא מארץ ישראל אינו צריך לפי שבקיאין לשמה, ועולי רגלים מצויין להכיר חתימת עדים לקיימו; ואמרינן התם (דף ו,א) בבל כארץ ישראל לגיטי, לפי שהן בני תורה ובקיאין לשמה, ובני ישיבה מצויין לילך וללמוד משם תורה מכל מקומות; ובורסיף סמוך לבבל, ואינן בני תורה, כדאמרינן (סנהדרין דף קט,א) 'מאי בורסיף? בור ששפו את מימיו ולא נשתייר בו כלום', והמביא משם צריך שיאמר; אבל עכשיו נתחלף שמם, הלכך המביא מבבל צריך שיאמר, ומבורסיף אין צריך).

משנה:

רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות (בגמרא יליף לה), לולב אחד ואתרוג אחד; אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום (אהדסים קאי; ובגמרא פריך: מה נפשך: אי קטום פסול והוא צריך שלשה, ליבעי כולהו שלימים? ואי קטום כשר - לכשיר שלשתן קטומים? ומשני: חזר בו רבי ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה, ואמר: אפילו שנים קטומים, והוא הדין אי לא מייתי להו לגמרי, דהא קטומים כמאן דליתנהו דמי);
רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים (דלא בעי הדר בהדס);
רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד - כך הדס אחד וערבה אחת.

גמרא:

תניא: 'רבי ישמעאל אומר [ויקרא כג,מ: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמןחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים]: פרי עץ הדר - אחד, כפת תמרים - אחד (אחד משמע, דכפת כתיב), ענף עץ עבות שלשה (ענף חד, עץ חד, עבות חד), ערבי נחל שתיים, ואפילו (אהדס קאי) שנים קטומים ואחד שאינו קטום;
רבי טרפון אומר: שלשה, ואפילו שלשתן קטומים;
רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד - כך הדס אחד וערבה אחת;

אמר לו רבי אליעזר: יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת? אמרת: וכי נאמר פרי עץ הדר וכפת תמרים (דניהוי משמע וי"ו מוסיף על ענין ראשון לצרפו עם פרי עץ הדר), והלא לא נאמר אלא כפת (משמע בפני עצמן הן, ולא עם האתרוג, וענף עץ מוסיף עליהם, וערבי נחל מוסיף עליהם - שנאמר בהן ווי"ן, לפיכך נאגדין עם הלולב)!

ומניין שמעכבין זה את זה (אם חסר אחת מארבעתן אין השלשה מצוה)? - תלמוד לומר 'ולקחתם' - שתהא לקיחה תמה (שלמה, דדריש ולקחת תם) '.

ורבי ישמעאל (דמכשיר שנים קטומים וחד מצריך שלם, היכן חלקן הכתוב?), מה נפשך: אי שלימין בעי (אי בעי הדר), ליבעי נמי כולהו? אי לא בעי שלימין (ואי לא בעי הדר) אפילו חד נמי לא?

אמר ביראה (שם חכם) אמר רבי אמי: חזר בו רבי ישמעאל (מתחלת דבריו, ומכשר בחד, ומיהו הדר בעי).

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון (להקל: דקטום כשר).
ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר להו שמואל להנהו דמזבני אסא: אשו וזבינו (מכרו בשוה ואל תעלו על דמיהם מפני שמבקשים מכס שלשה הדסין ושלמים), ואי לא (משויתו) - דרישנא לכו כרבי טרפון (דמכשר בקטומין)!

מאי טעמא? אילימא משום דמיקל - ולידרוש להו כרבי עקיבא דמיקל טפי (דלא בעי אלא חד)!!

תלתא קטומי שכיחי, חד ולא קטום לא שכיח.

משנה:

אתרוג הגזול והיבש פסול, של אשרה ושל עיר הנדחת פסול, של ערלה פסול של תרומה טמאה פסול (של ערלה ושל תרומה טמאה פסול - בגמרא מפרש טעמא);

של תרומה טהורה לא יטול (בגמרא מפרש טעמא), ואם נטל כשר;

של דמאי: בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין;

של מעשר שני בירושלים (שהיא כשרה לאכילת מעשר שני) לא יטול (כדמפרש

בגמרא), ואם נטל - כשר (שהרי יש בה היתר אכילה, אבל חוץ לירושלים - לא, דלכם כתיב

[ויקרא כג,מ: ולקחתם לכם]; הראוי לכם);

עלתה חזוית (כמין אבעבועות דקות) על רובו, נטלה פטמתו (ראש אתרוג, מפי רבינו יעקב, ודוגמתו הפטמה של רמון (עוקצין פ"ב מ"ג)), נקלף, נסדק, ניקב וחסר כל שהוא - פסול;
עלתה חזוית על מיעוטו, נטל עוקצו (זנבו, כמו בעוקצי תאנים (סנהדרין דף מ"א)), ניקב ולא חסר כל שהוא - כשר (עיקב וחסר כל שהוא' - חדא מילתא, דאילו ניקב ולא חסר: שתחב בו מחט והוציאה - כשר, כדקתני סיפא);
אתרוג הכושי (שבא מארץ כוש ושחור הוא) פסול, והירוק ככרתי (כרישים, פור"י): רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל;
שיעור אתרוג הקטן: רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה; ובגדול (שלא יהא גדול יותר מדאי) - כדי שיאחז שנים בידו, דברי רבי יהודה; ורבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו.

(סוכה לה, א)

גמרא:

תנו רבנן: 'ויקרא כג, מ: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבועת למים' פרי עץ הדר - עץ שטעם עצו ופריו שוה ('פרי עץ' - שהעץ כפרי, בטעם שווה), הוי אומר זה אתרוג'.
ואימא פלפלין, כדתניא: 'היה רבי מאיר אומר: ממשמע שנאמר (ויקרא י"ב, ב) [וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכלו ונטעתם כל עץ] (וכתיב בסיפיה לא יאכל) איני יודע שהוא עץ מאכל (איני יודע דבעץ מאכל משתעי קרא)? מה תלמוד לומר עץ מאכל? - עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה פלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה (דלא תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמין רותם שאינו גבוה מן הארץ), ואין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר (דברים ח, ט) [ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם] לא תחסר כל בה [ארץ אשר אבניה ברזל ומהרהר תחצב נחשת] (ולמדך האי עץ מאכל דאפילו פלפלין בכלל)'.
התם - משום דלא אפשר; היכי נעביד?: ננקוט חדא (גרעין אחד) - לא מינכרא לקיחתה (מתוך קוטנה); ננקוט תרי? או תלתא? - פרי [עץ הדר] אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה פירות! הלכך לא אפשר;
'רבי אומר: אל תקרי הדר אלא הדיד' (פרי עץ שדומה אילנו לדיר של צאן): מה דיר זה יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין - הכי נמי יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין, אטו שאר פירות לית בהו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין (והלא כל תפוחי אילן אחד אינו שוות)? אלא הכי קאמר: עד שבאין קטנים עדיין גדולים קיימים.
(כלומר: האי גדולים וקטנים - לאו של שנה אחת קאמר, אלא גדולים של אשתקד וקטנים של שנה זו: שהאתרוג דר וגדל באילנו שנים ושלוש שנים, וכשבאין וחונטין של עכשיו - עדיין גדולים דאשתקד קיימין בו).
רבי אבהו אמר: אל תקרי 'הדר' אלא דבר שדר באילנו משנה לשנה.
(והיא היא דרבי, אלא במשמעותא פליגי: מר דריש ליה לשון דיר, ומר דריש ליה לשון דירה);
'בן עזאי אומר: אל תקרי הדר אלא הדור, שכן כלשון יוני קורין למים הדור; ואיזו היא שגדל על כל מים? - הוי אומר זה אתרוג'.

של אשרה ושל עיר הנדחת פסול:

מאי טעמא?

כיון דלשרפה קאי - כתותי מיכתת שיעוריה.

של ערלה פסול:

מאי טעמא?

פליגי בה רבי חייא בר אבין ורבי אסי, חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה (ורחמנא אמר [ויקרא כג, מ] [ולקחתם] לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתו), וחד אמר לפי שאין בה דין ממון (שאינו שוה פרוטה, דאיסורי הנאה הוא, הלכך לאו שלכם הוא);
קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה (אי הוי ביה היתר אכילה כגון מעשר שני בירושלים) לא בעי דין ממון (דאף על פי שאין ממון לדבי מאיר, דאמר בקדושין (דף נב, ב) מעשר שני ממון גבוה הוא, ואינו נכסי הדיוט לקדש בו אשה - כשר לצאת בו), ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה (ומכשיר אתרוג של טבל שאסור באכילה ומותר בהנאה);
תנן: 'של תרומה טמאה פסול'; בשלמא למאן דאמר לפי שאין בה היתר אכילה - שפיר, אלא למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון (אבל היתר אכילה לא בעינן ומשום דין ממון קרינא ביה לקם) - אמאי? הרי מסיקה תחת

תבשיל לו (כדאמרינן) (בשבת דף כה, ב) 'רִאשִׁית דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וַיִּצְהָרְךָ וְרִאשִׁית גֶּזַע אֶנְךָ תִּתֵּן לוֹ [דברים יח, ד] וְלֹא לְאוּרֹו' - מכלל דבת אורו הוא) !

אלא בהיתר אכילה כולי עלמא לא פליגי דבעינן (ואפילו יש בה דין ממון לא מתכשרין בלא היתר אכילה: דכיון דלא חזיא לכל דרכי הנאה - לאו לְכַם הוא), כי פליגי בדין ממון: מר סבר היתר אכילה בעינן, דין ממון לא בעינן (אם מותרת באכילה כגון מעשר שני בירושלים, ואליבא דרבי מאיר כשר, ומתניתין דקתני של מעשר שני בירושלים כשר - אפילו כרבי מאיר, דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מתוקמא); ומר סבר דין ממון נמי בעינן (ומעשר שני לרבי מאיר פסול, ומתניתין, דקתני כשר - רבנן היא, דאמרי: ממון הדיוט הוא, ומקדשין בו את האשה).

מאי בינייהו?

איכא בינייהו מעשר שני שבירושלים אליבא דרבי מאיר: למאן דאמר לפי שאין בה היתר אכילה - הרי יש בה היתר אכילה! למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון - מעשר שני ממון גבוה הוא! תסתיים דרבי אסי (הוא) דאמר לפי שאין בה דין ממון (ואי נמי איכא היתר אכילה - דין ממון נמי בעינן, ושל מעשר לרבי מאיר פסול), דאמר רבי אסי: אתרוג של מעשר שני לדברי רבי מאיר - אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב; לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב! תסתיים.

גופא: אמר רבי אסי: אתרוג של מעשר שני לדברי רבי מאיר - אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב; לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב;

מצה של מעשר שני לדברי רבי מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח (ידי חובת מצה לילה הראשון; ולקמן פריך: מי כתיב 'מצתכם')? לדברי חכמים אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח;

עיסה של מעשר שני לדברי רבי מאיר פטורה מן החלה (דכתיב [ראשית] עֲרִסְתֶּם [במדבר טו, כ] והאי - דגבוה היא! ואף על גב דאיכא היתר אכילה, כיון דלית בה דין שאר ממון - לאו 'ידידה' הוא); לדברי חכמים חייבת בחלה;

מתקיף לה רב פפא: בשלמא עיסה, כתיב (במדבר טו, כ) רִאשִׁית עֲרִסְתֶּם [חלה תרימו תרומה תרומת גרן פן תרימו אתה], אתרוג נמי כתיב לְכַם [ויקרא כג, מ: וְלִקְחֶתֶם לְכַם בְּיוֹם הָרִאשֹׁן פָּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל וְשִׁמְחֶתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים] - משלכם; אלא מצה, מי כתיב 'מצתכם'?

אמר רבה בר שמואל, ואיתימא רב יימר בר שלמיא: אתיא 'לחם' 'לחם': כתיב הכא (דברים טז, ג) [לא תאכל עליו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצּוֹת] לְחֶם עֵנִי [פי] בְּחֶזֶן וְצֹאת מֶאֱרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ], וכתב התם

(סוכה לה, ב)

(גבי חלה כתיב: (במדבר טו, יט) וְהָיָה בְּאֻכְלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ [תרימו תרומה לה]; מה להלן משלכם ולא משל מעשר [שני, שפטור מחלה] - אף כאן [מצה] משלכם ולא משל מעשר.

לימא מסייע ליה 'עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: חייבת בחלה'.

'לימא מסייע ליה' ? היא היא (ודאי מסייע ליה, ומאי 'לימא') ?

אלא (ודאי בהא מסייעא, ו'לימא' דקאמרינן - אסייעתא דאתרוג ומצה קאמר, והכי קאמר: לימא מסייע לרבי אסי בכולהו, ד) מדבהא פליגי [בחלה] - בהא (באתרוג ומצה) נמי פליגי (דהא חד טעמא הוא: דהתם נמי לְכַם כתיב, ומצה נמי מחלה ילפא);

או דלמא שאני עיסה (בהא - הוא דקאמר רבי מאיר פטורה, דכתיב מיעוטא יתירא: דאמר קרא עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני [במדבר טו, כ: ראשית עֲרִסְתֶּם חלה תרימו תרומה תרומת גרן פן תרימו אתה; (במדבר טו, כא) מִרִּאשִׁית עֲרִסְתֶּם תִּתְּנוּ לַה' תְּרומה לְדֹתֵיכֶם] (אבל בחד מיעוטא לא נפקא לן: דכיון דמתתרי לאכילה אף על גב דלית בה דין ממון - [ויקרא כג, מ:] וְלִקְחֶתֶם לְכַם קרינא ביה) ?

של תרומה טמאה פסולה:

דלית בה היתר אכילה.

ושל תרומה טהורה לא יטול:

פליגי בה רבי אמי ורבי אסי: חד אמר מפני שמכשירה (לקבל טומאה, דאמרינן במתניתין (סוכה פ"ג מ"ט, דף מב, א) 'מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת': שהיו שורין האגודה בשבת כדי שלא ייבשו, וכשנוגעים באתרוג - הוכשר לטומאה, דכתיב (ויקרא יא, לח) וְכִי יִתֵּן מִים עַל זֶרַע [וְנָפַל מִנְבִּלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לְכַם], ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב (במדבר יח, ח) מִשְׁמֶרֶת תְּרומתָּ: אמר

רחמנא: עשה לה שימור), וחד אמר מפני שמפסידה (קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים, ואסור להפסיד תרומה, כדפרישית); מאי ביניהו?

כגון שקרא עליה שם חוץ מקליפתה חיצונה: למאן דאמר מפני שמכשירה – איכא; למאן דאמר מפני שמפסידה – ליכא!

ואם נטל כשרה:

למאן דאמר מפני שאין בה היתר אכילה – הרי יש בה היתר אכילה (לכהן, וישראל נמי נפיק בה אם לקחה מכהן, הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן; אבל פדיון אין לה להיות ניתנת לאכילת ישראל, והאומר כן – רשע הוא); למאן דאמר לפי שאין בה דין ממון – הרי יש בה דין ממון (כהן מקדש בה את האשה, וישראל נמי: אם נתנה לו הכהן – מקדש בה את האשה, ומוכרה לכהנים; והדמים שלה*).
[*תיקון העורך]

ושל דמאי (לקחם מעם הארץ וסתם פירותיהן ספק אינן מעושין) נבית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין:

מאי טעמא דבית הלל (הא לית בה היתר אכילה)?

כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה (דרוב עמי הארץ מעשרין הן, וחומרא בעלמא הוא שהעמידו בספק טבל, וגבי עניים ואכסניא לא העמידו דבריהם) – השתא נמי לכס קרינא ביה, דתנן [דמאי פ"ג מ"א]: 'מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא' (חיילותיו של מלך, ומטיל מזונותיהן על בני המדינה) דמאי'.
ובית שמאי?

עני לא אכיל דמאי, דתנן: 'מאכילין העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי', ואמר רב הונא: תנא 'בית שמאי אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסנאים דמאי, ובית הלל אומרים מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי'.

של מעשר שני שבירושלים:

למאן דאמר מפני שמכשירה – הרי מכשירה (ומעשר שני בעי שימור, ד'קודש' איקרי, דכתיב (ויקרא כז), וְכָל מַעְשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַה' הוּא קֹדֶשׁ לַה'; למאן דאמר מפני שמפסידה – הרי מפסידה!

ואם נטל כשרה:

למאן דאמר (בערלה) מפני שאין בה היתר אכילה (אבל אי הוה בה היתר אכילה הוה מתכשרא ואפילו לית בה דין ממון – הא יש בו נמי היתר אכילה; ומתניתין, דתני כשר) – דברי הכל (היא ואפילו לרבי מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מיתוקמא, דהא בהא דין ממון לא בעינן; דכיון דאכיל לה – ויקרא כג, וְלִקְחָתֶם לָכֶם קְרִינָא בִּיהּ); למאן דאמר (בערלה) לפי שאין בה דין ממון (דאי נמי הוה בה היתר אכילה הוה פסיל לה משום דליתיה ממון לשאר הנאות, כגון מעשר שני בירושלים לרבי מאיר), הא (מתניתין) מני? – רבנן היא (דאמרי: מעשר – ממון הדיוט הוא, ולא רבי מאיר, דאילו לרבי מאיר פסול).

עלתה חזזית [על רובו... – פסול; על מיעוטו... – כשר]:
אמר רב חסדא: דבר זה – רבינו הגדול אמרו, המקום יהיה בעזרו: לא שנו אלא במקום אחד, אבל בשנים ושלשה מקומות – כשר.
אמר ליה רבא: אדרבה! בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר, ופסול! אלא אי אתמר – אסיפא אתמר: 'על מיעוטו כשר'; אמר רב חסדא: דבר זה רבינו הגדול אמרו, והמקום יהיה בעזרו: לא שנו אלא במקום אחד, אבל בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר, ופסול;

אמר רבא: ועל חוטמו (בעובי גבהו שמשפע משם ויורד לצד ראשו) ואפילו במשהו נמי פסול (שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו, שבאותו עובי אדם נותן עיניו).

נטלה פטמתו [פסול]:

תנא רבי יצחק בן אלעזר: 'נטלה בוכנתו'. (במתניתיה הוה תני להאי נטלה פטמתו – בוכנתו; לפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא; זה לשון מורי הזקן רבינו יעקב, אבל רבינו יצחק הלוי היה מפרש: פטמתו ועוקצו – שניהם בזנב: עוקצו = שניטל העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג – כשר; פטמתו = שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו, לפיכך פסול, והיינו דתני רבי יצחק בר אלעזר: נטלה בוכנתו = מה שנכנס בתוך האתרוג, כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא; ולשון רבינו יעקב נראה לי, שלא מצינו בכל מקום פטמא = עוקץ.)

נקלף [פסול]:
אמר רבא: האי אתרוגא דאגליד (נקלף) כאהינא סומקא (תמרד אדומה, ואף זה לאחר שנקלף נהפך לאדמומית כדרך כל הנקלפים בפירות) – כשרה.
והא אנן תנן 'נקלף פסול' ?
לא קשיא:

(סוכה לו, א)
הא בכולה (כשר), הא במקצתה (פסול, דמנומר הוא).

נסדק ניקב [נוחסר כל שהוא – פסול... ניקב ולא חסר כל שהוא – כשר]:
תני עולא בר חנינא: 'ניקב נקב מפולש – כמשהו, ושאינו מפולש – בכאיסר' (אניקב ולא חסר קאי, דמכשר תנא דמתניתין, ואתא האי תנא למימר דאם מפולש הוא מצידו לצידו – פסול בנקב כל שהוא, אפילו של מחס; ונקב שאינו מפולש – בכאיסר: אם רחב כאיסר – פסול ואף על פי שלא חסר כלום, כגון שתחב בו יתד עבה; ומתניתין – בפחות מכאיסר, ובשאינו מפולש).
בעי רבא: נולדו באתרוג סימני טרפה (שהבהמה נטרפה בה ולקמיה מפרש ליה) – מהו?

מאי קמיבעיא ליה?: אי נקלף – תנינא (נקלף – סימני טרפה הוא, דהיינו 'הגלדה'), אי נסדק – תנינא (דהיינו גרגרת שנסדק כולה, שלא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה), אי ניקב – תנינא (כגון ניקב קרום של מוח) !?
כי קא מיבעיא ליה – כדעולא אמר רבי יוחנן: 'ריאה שנשפכה כקיתון (הבשר שבתוך הקרום נימוח ונעשה כמים) – כשרה', ואמר רבא: והוא דקיימא סימפונהא, הא לא קיימי סימפונהא – טרפה (אלמא מסימני טרפה הוא); הכא מאי (אם נימוח וקיימי סימפונהא, דהיינו חדרי הזרע שהגרעינים בתוכם)?: דלמא התם הוא דלא שליט בה אורא הדר בריא, אבל הכא דשליט בה אורא סרוחי מסרחת (נרקבת)? או דלמא לא שנא?
תא שמע: 'אתרוג תפוח, סרוח (מפרש לקמן), כבוש (בחומץ או בחדל), שלוק (מבושל ביותר באור ברותחין), כושי, לבן ומנומר – פסול אתרוג; ככדור (העשוי כמין כדור עגול; כדור = פלוט"א) – פסול, ויש אומרים אף התיום (שנים דבוקין יחד);

אתרוג הבוסר (קטן כפול הלבן): רבי עקיבא פוסל וחכמים מכשירין;
גדלו בדפוס (שעושה לו דפוס כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר, וגדל כמדת הדפוס; דפוס = פורמ"א בלע"ז; כל דבר העשוי לעשות למדתו דברים אחרים על גביו, כמו מנעלין, או בתוכו כעין שהיו עושין קדרות ללחם הפנים שיכניסו העיסה לתוך הקדרה והלחם נעשה בצורתה – כגון אלו קרי 'דפוס') ועשאו כמין בריה אחרת (שאינו דומה לאתרוג כלל) – פסול' קתני מיהת 'תפוח סרוח', מאי? לאו תפוח מבחוץ (שנפחת ונרקב מבחוץ) וסרוח מבפנים (וקליפתו קיימת, כמין ריאה שנשפכה כקיתון)? לא! אידי ואידי מבחוץ, ולא קשיא: הא דתפח אף על גב דלא סרוח, הא דסרוח אף על גב דלא תפח (תפח = אינפלה בלע"ז, כגון שנפלו גשמים בתלוש ותפח; סרוח = נרקב; ל"א תפח = נרקב, סרוח = ריחו רע מחמת תולעים שאכלוהו).

אמר מר: 'אתרוג כושי פסול', והתניא 'כושי כשר, דומה לכושי' (שגדל כאן והרי הוא שחור) פסול (שנדמה הוא, קונטרפא"ט בלע"ז; אבל כושי עצמו היינו טעם דכשר: דאורחיה הוא) ?

אמר אביי: כי תנן נמי מתניתין – 'דומה לכושי' תנן.
רבא אמר: (לעולם מתניתין – כושי נמי פסיל) לא קשיא, הא (ברייטא) לן (לבני בבל שקרובים לכוש ורגילין בהם), והא (מתניתין) להו (לבני ארץ ישראל שרחוקין מארץ כוש ואינם רגילים בהם; ומכל מקום בגדל כאן ודומה לכושי – נדמה הוא, ופסול).

'אתרוג הבוסר: רבי עקיבא פוסל וחכמים מכשירין'.

אמר רבה: רבי עקיבא (דאמר דעד גמר בישוליה לא הוי אתרוג פרי) ורבי שמעון אמרו דבר אחד;

רבי עקיבא – הא דאמרן; רבי שמעון מאי היא?

דתנן [מעשרות פ"א מ"ד]: 'רבי שמעון פוטר את האתרוגים בקוטנן (מן המעשרות)';

אמר ליה אביי: דלמא לא היא: עד כאן לא קאמר רבי עקיבא הכא דבעינן הדר וליכא, אבל התם כרבנן סבירא ליה (דחייבין במעשר, דפרי הוא, הואיל ותחילתן וסופן אוכל) ? אי נמי עד כאן לא קאמר רבי שמעון התם אל לא דכתיב (דברים י"ב, כב) עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת אֶרֶץךָ [היצא השדה שנה שנה] – כדרך שבני

אדם מוציאין לזריעה (פרי העשוי לצמוח, ולא משכחת לה אלא בבשל כל צורכו), אבל הכא כרבנן סבירא ליה? (והא דנקט אתרוגין - משום דלא פלוג רבנן בני פלוגתייהו לחיובי בקוטנן אלא אתרוגין ותפוחין, דקסברי תחילתן וסופן אוכל הוא, כדתנן לה פרק קמא דמסכת מעשרות [משנה א]: *כל שתחילתו וסופו אוכל אף על פי ששומרו - במחובר - להוסיף אוכל - חייב, בין גדול בין קטן; וכל שאין תחילתו אוכל וסופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל כו'*; [משנה ד] *האתרוגים והתפוחים חייבין בין גדולים בין קטנים*; ופליג רבי שמעון עלייהו באתרוגים ומוזי בתפוחים, דקסבר כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה - ואתרוגים קטנים שנוטעם אינם צומחין, אבל תפוחין קים ליה דאף על פי שלא בישלו כל צורכן צומחין, ובקטני קטנים אפילו בתפוחין ודאי פליגי, הואיל וטעמא משום מוציאין לזריעה הוא.)

(סוכה לו, ב)

ותו לא מידי (אין לדון אחר דבר זה דלא סבר רבי שמעון כרבי עקיבא, ולא רבי עקיבא סבר כרבי שמעון).

'גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת - פסול'; אמר רבא: לא שנו אלא כמין בריה אחרת, אבל כברייתו - כשר. פשיטא, *'כמין בריה אחרת' תניא!* לא, צריכא דעבידא דפי דפי (כמין קרשים קרשים, כעין גלגל של רחיים של מים; ורבא אשמעין דהוא נמי ברייתו).

איתמר: אתרוג שנקבוהו עכברים: אמר רב: אין זה הדר. איני! והא רבי חנינא מטביל בה (אוכל מקצתו) ונפיק בה (ויוצא ידי חובתו בנותר, ומברך עליו; והא דנקט 'מטביל' - שכל מאכלם על ידי טיבול היה, כדאמר בפסחים (דף קז, ב) *זושמא מטביל בבני מעיים... רבי יצחק מטביל בירקא'*)!?

(ופרכין: ולרבי חנינא קשיא מתניתין (דקתני *חומר כל שהוא פסול'*)! (ומשנינן: בשלמא מתניתין לרבי חנינא לא קשיא: כאן (מתניתין) ביום טוב ראשון (שלקחתו מן התורה ובעינן לקיחה תמה, דכתיב [ויקרא כג, מ]: *ולקחתם* - לקיחה תמה), כאן ביום טוב שני (וביום טוב שני נפיק ביה רבי חנינא אף על גב דלא היה שלם), אלא לרב (דאמר אין זה הדר) קשיא (דרבי חנינא, דהא אפילו בשני נמי לרב לא נפיק, דהא מצוה הדורה בעינן הואיל ומכיר שם שמים עליו, כדאמר בריש פירקין: יבש פסול לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני, ואוקימנא דבעינן הדר וליכא)!?

אמר לך רב: שאני עכברים דמאיסי;

איכא דאמרי אמר רב: זה הדר, דהא רבי חנינא מטביל בה ונפיק בה;

ולרבי חנינא קשיא מתניתין?

לא קשיא: כאן ביום טוב ראשון, כאן ביום טוב שני.

אתרוג קטן [שיעור אתרוג הקטן: רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה]:

אמר רפרם בר פפא: כמחלוקת כאן כך מחלוקת באבנים מקורזלות (כשיעורן כאן כך שיעורן כאן), דתניא בשבת [שבת דף פא, א] *'שלשה אבנים מקורזלות מותר להכניס לבית הכסא* (בתוך ארבע אמות, ובית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות ואין כאן אלא טלטול דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזור; מקורזלות = הראוים לקינוח; פיקוד"ש בלע"ז [לפי ספרים התרגום הוא: מחודד בצד אחד, אך יש בזה משום סכנה, ולכן אין לפרש מחודדות אלא שטוחות]), *וכמה שיעורן? - רבי מאיר אומר כאגוז* (קסבר: בהכי חזיא לקינוח, אבל גדולה לא חזיא), *רבי יהודה אומר כביצה'*.

ובגדול כדי שיאחז [שנים בידו, דברי רבי יהודה; ורבי יוסי אומר:

אפילו אחד בשתי ידיו];

תניא: *'אמר רבי יוסי: מעשה ברבי עקיבא שבא לבית הכנסת*

ואתרוגו על כתפו (מרוב גודלו); *אמר לו רבי יהודה: משם ראייה? אף*

הם אמרו לו: "אין זה הדר"'. (ואף על גב דאוקימנא (לעיל לא, א) דטעמא דרבי יהודה לאו משום הדר הוא, הכי קאמר ליה: אפילו לדידך דלא חיישת לאנפולי ומייתית ראייה מדרבי עקיבא - אינה ראייה, דאף הם אמרו לו אין זה הדר).

משנה:

אין אוגדין את הלולב אלא במינו (כדמפרש בגמרא), דברי רבי יהודה; רבי מאיר אומר: אפילו בחוט במשיחה (גירסת רש"י: חוט של משיכה; ליכוי"ל

בלע"ז [חוט דק]);

אמר רבי מאיר: מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב (חוטי זהב כפופין כגימון על שם הללף קאגמן ראשו (ישעיה נח, ה)) ! אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה (לשם מצות אגד, וזה - לנוי בעלמא) .

גמרא:

אמר רבא: אפילו בסיב (אוליר"ה שגדל סביב הדקל ונכרך סביבו כלולבי גפנים), אפילו בעיקרא דדיקלא (לחתוך ממנו נצרים וקולפן עד שראויין לאגד; וטעמא דרבי יהודה לאו משום הדר הוא, דהא אוקימנא דלא בעי הדר, אלא משום דבעי מינו) ! ואמר רבא: מאי טעמא דרבי יהודה (בעי מינו) ? - קסבר לולב צריך אגד (כיון דאמר לולב צריך אגד הוה ליה אף האגד מן המצוה), ואי מייתי מינא אחרינא הוה חמשה מיני (ועובר משום בל וטסיף) !

ואמר רבא: מנא אמינא לה דסיב ועיקרא דדיקלא, מינא דלולבא הוא ? - דתניא [ספרא אמור פרשתא יב פרק יז הלכה י'] : ' (ויקרא כג, מב) **בַּסֶּכֶת תִּשְׁבוּ** [שְׁבַעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּכֶת] - סוכה של כל דבר, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: אין סוכה נוהגת אלא בארבעה מינים שכלולב (לקמן בפרק 'לולב וערבה' (דף מג, א) ילפינן מקראי, לולב ביום וסוכה בין ביום בין בלילה); והדין נותן: ומה לולב שאין נוהג כלילות כבימים אינו נוהג אלא בארבעת מינין, סוכה שנוהגת כלילות כבימים אינו דין שלא תהא אלא בארבעת מינין !

אמרו לו: כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין (קל וחומר שאתה מתחיל לדרוש על ידי חומר שיש בו להביא לו חומר אחר בקל וחומר מן הקל, כגון זה, וסופו שאתה מיקל עליו בחומר זה שהבאת בו שהוא נהפך להקל - אינו קל וחומר הגון, שהרי הדין מלמד עליו חומר ואתה מביא עליו קל!) :

(סוכה לז, א)

לא מצא ארבעת מינין יהא יושב ובטל (מסוכה, נמצא זה קל, והדין היה מלמד חומר מתחלתו, כדדרשת: מה לולב הקל שאינו נוהג כלילות כבימים יש בו חומר זה שאינו נוהג אלא בארבעה מינין, סוכה חמורה שנוהג כלילות כו'), והתורה אמרה **בַּסֶּכֶת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים**: סוכה של כל דבר! וכן בעזרא אומר (נחמיה ח, טו) [וְאֶשֶׁר יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבִירוּ קוֹל בְּכָל עִירָהֶם וּבִירוּשָׁלַם לֵאמֹר] **צֵאוּ הָהָר וְהִבִּיאוּ עָלֵי זֵית וְעָלֵי עֵץ שִׁמֹן וְעָלֵי הָדָס וְעָלֵי תְּמָרִים וְעָלֵי עֵץ עֵבֶת לַעֲשׂוֹת סֶכֶת כַּכְתוּב**; ורבי יהודה סבר הני לדפנות (עלי זית ועלי עץ שִׁמֹן - לאו ארבעה מינין נינהו), עלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך, ותנן **מַסְכְּכִין בְּנִסְדֵּיין**, דברי רבי יהודה' (ולא גרסינן 'של ארז'; ונהי נמי דהני נסרים מאחד מארבעה מינים הם, מיהו מעיקרא דדיקלא נינהו), אלמא סיב ועיקרא דדיקלא - מינא דלולבא הוא (לרבי יהודה סיב ועיקרא דדיקלא כשירין לאגדו של לולב, דאי לאו הכי הוו להו כמין אחר, דהא לרבי יהודה אין סוכה אלא בהכשר לולב מקל וחומר) !

שמע מינה.

ומי אמר רבי יהודה ארבעת מינין - אין, מידי אחרינא לא? והתניא **סִיכְכָה בְּנִסְדֵּיין של ארז שיש בהן ארבעה טפחים** - דברי הכל פסולה; אין בהן ארבעה טפחים - רבי מאיר פוסל ורבי יהודה מכשיר; ומודה רבי מאיר שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל כיניהן וכשירה' ?

מאי 'ארז' - הדס, כדרבה בר רב הונא, דאמר רבה בר רב הונא: אמרי בי רב: עשרה מיני ארזים הן, שנאמר (ישעיהו מא, יט) **אֶתֶּן בְּמַדְבַּר אֲרָז שֹׁטֶה וְהָדָס וְעֵץ שִׁמֹן אֲשֵׁים בְּעֶרְבָה בְּרוֹשׁ תְּדַהֵר וּתְאֲשׁוּר יַחְדָּו** (והדס חד מינייהו [במסכת ראש השנה דף כג, א]).

[בראש השנה כג, א שואלת הגמרא: הני **שבעה** הוו ? כי אתא רב דימי אמר: הוסיפו עליהם אלונים, אלמונים, אלמוגין: אלונים - בוטמי (אולמ"י בלע"ז); אלמונים - כלוטי (צירקו"ה בלע"ז שגדילין בו פירי שקורין גליאנד"ה); אלמוגין - כסיתא (מין עץ העולה בקרקע הים ושמו קוראל"ו) .

איכא דאמרי: ארונים ערמונים אלמוגין: ארונים - ערי (לויר"ו שם האילן ואת פריו קורין ביי"ש); ערמונים - דולבי (קשטאני"א); אלמוגין - כסיתא .]

רבי מאיר אומר אפילו במשיחה [אמר רבי מאיר: מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב! אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה] :

תניא: 'אמר רבי מאיר: מעשה ביקירי ירושלים (מנכבדי ירושלים העשירים) שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב; אמרו לו: משם ראייה? - במינו היו אוגדין אותו מלמטה' (נמצא אגד העליון לנוי בעלמא, ולא להכשיר מצוה, לפיכך אינו תוספת לעבור על בל תוסיף);

אמר רבה להנהו מגדלי הושענא (אוגדי הלולבים, לשון גדלים) [תעשה לך על ארבע כנפות קסיתך אשר תכסה בה] (דברים כ"ב) * דבי ריש גלותא: כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא - שיירי ביה בית יד (מתחת לאגד שלא יקחנו במקום אגדו, דקסבר אין האגד מן המצוה, כרבנן, דאמרי אין צריך אגד) כי היכי דלא תיהוי חציצה (בין יד להושענא ואין זו לקיחה).

* (ולשון הש"ס לומר לכל אומן בדבר לשון זה, כגון הך דפרק 'משקין' (מועד קטן דף י"א, א) למגדלי אוהרי ולמגדלי תנורי בחולו של מועד; הא למדת שפירוש לשון זה = לשון עשיה ותקון; [בגירסתנו: רב יהודה שרא לאמי תנורא] [בונה תנורים] למיגדל תנורי (לעשות התנור מחדש), ולרבא בר עשבי למיגדל מהולתא (נפה)).

רבא אמר: כל לנאותו אינו חוצץ.

ואמר רבה: לא לינקיט איניש הושענא בסודרא (כשנוטלו לצאת בו לא יכרוך סודר שבין כתפיו על ידו ויאחוז בו הלולב), דבעינא לקיחה תמה וליכא. ורבא אמר: לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה.

אמר רבא: מנא אמינא לה דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה? - דתנן [פרה פ"ב מ"א]: 'אזוב קצר' (שהיו מביאין מי חטאת מעיר לעיר בשפופרת של קנים ארוכות ומצניעין אותם בהם לטהרת טמאים, ומטביל האזוב ומזה, ואם היה קצר: כשמכניסו בפי השפופרת אינו מגיע למים שבראש השני) - מספקו (מאריכו כדי ספוקו) בחוט, ובכוש (פלך - פוזי"ל בלע"ז - שהנשים טוות בו) וטובל ומעלה ואוחז באזוב ומזה' אמאי (במדבר י"ח) וְלָקַח [אזוב] וְטָבַל [במים] אִישׁ טָהוֹר וְהָזָה עַל הָאֵהָל וְעַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנֶּפֶשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם וְעַל הַנֶּגַע בַּעֲצָם אוּ בְחָלָל אוּ בְמַת אוּ בְקֶבֶר] (בשעת טבילה בעינן לקיחה) אמר רחמנא, אלא לאו שמע מינה לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה (ומיהו כשהוא מזה צריך לאחוז באזוב, מפני שאם אוחזו בספוקו הוא מנענע כאן וכאן ואינו מכיין ומזה על הכלי)!

ממאי? דלמא שאני התם כיון דחבריה כגופיה דמי?! אלא מהכא [פרה פ"ו מ"א]: 'נפל משפופרת לשוקת פסול' (אף האפר היו מביאין בשפופרת ומקדשין בו את המים בשוקת של אבן, שכל מעשה פרה בכלי אבנים היתה אם אפשר, והיה נותן אפר משפופרת למים שבשוקת, שהאפר נותן למעלה כדי לפינן בסוטה (דף ט"ב): מים חיים אֵל כְּלִי (במדבר י"ח) - שהמים נותנין תחילה אל כלי, ולא יפסיק אפר ביניהן; והא דכתיב (במדבר י"ח) וְנָתַן עָלָיו מִיָּם? - מוקמינן (שם) לערבן; ואם כשבא לקדש נפל האפר משפופרת לשוקת שלא במתכוין - פסול הקידוש, דבעינן (במדבר י"ח) וְלָקַחוּ לְטָמֵא מִפְּרֶת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מִיָּם חַיִּים אֵל כְּלִי: שיהא לוקח בידו ונותן;)

(סוכה לז, ב)

הא הפילו הוא (במתכוין דומיא דנפל מאליו: שלא אחז באפר עצמו אלא אחז בשפופרת ונערה לתוך שוקת) - כשר; אמאי? (במדבר י"ח) וְלָקַחוּ [לְטָמֵא מִפְּרֶת הַחַטָּאת] וְנָתַן [עָלָיו מִיָּם חַיִּים אֵל כְּלִי] אמר רחמנא? אלא לאו שמע מינה לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה!

ואמר רבה: לא לדוץ איניש לולבא בהושענא (לאחר שאגד הערבה וההדס יחד - לא יתחוב הלולב מלמעלה בתוך האגד), דלמא נתרי טרפי והוי חציצה (הלולב משיר עלי ההדס והערבה ומשתיירין באגד וחוצצין בין מין למין ואינם אגודים יחד להיות לקיחה אחת); ורבא אמר: מין במינו אינו חוצץ.

ואמר רבה: לא ליגוז איניש לולבא בהושענא (אם הוא ארוך יותר מדאי מן הערבה ובא לקצצו מתחת - לא יקצצו בעודו באגודה, אלא יוציאנו ויגוז מתחת ויחזור ויאגוד), דמשיירי הוצא והוי חציצה (של לולב תלושין מן השדרה בתוך האגד, לפי שעלי הלולב ארוכים ומחוברים מתחת השדרה ונמשכין ועולין כנגד גובהו של לולב, וכשקוצצן מתחת - נמצאו חתוכין מן השדרה ונשארין באגודה); ורבא אמר: מין במינו אינו חוצץ!

ואמר רבה: הדס של מצוה - אסור להריח בו (דגמרינן מסוכה דילפינן בפרק קמא (דף ט"א), דחל שם שמנים על עצי סוכה ליאסר בהנאה כל שבעה, הואיל והוקצו למצוה), אתרוג של מצוה - מותר להריח בו; מאי טעמא? - הדס דלריחא קאי, כי אקצייה - מריחא (שהוא דרך הנאתו) אקצייה; אתרוג, דלאכילה קאי, כי אקצייה - מאכילה אקצייה.

ואמר רבה: הדס במחובר (לענין שבת נקט לה, כל ימות השנה) מותר להריח בו; אתרוג במחובר אסור להריח בו; מאי טעמא? - הדס, דלהריח קאי,

אי שרית ליה לא אתי למגזייה (כלומר: אף על גב דשרית ליה להריח לא אתי למיתלש, דהא במחבר נמי מריח ליה שפיר ואינו טרוד בקציצתו שישכח ויתלשנו); אתרוג דלאכילה קאי, אי שרית ליה אתי למגזייה (כי מורח ליה - מינשי ותליש ואכיל ליה, ואף אם אוכלו במחבר אין לך תולש גדול מזה).

ואמר רבה: לולב בימין ואתרוג בשמאל; מאי טעמא? - הני תלתא מצות והאי חדא מצוה.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זריקא: מאי טעם לא מברכינן אלא "על נטילת לולב"? הואיל וגבוה מכולן (חשוב הוא ונקרא האגד על שמו)? ולגביה לאתרוג ולבריך (קא סלקא דעתיה ד'הואיל דגבוה' דקאמר, היינו הא דאמרן לעיל (לבב) 'שדרו של לולב צריך שיצא למעלה מן ההדס טפח')?!
אמר ליה: הואיל ובמינו גבוה מכולן (במינו גבוה משלשתן).

משנה:

והיכן היו מנענעין?

ב- הודו לה' [פי טוב פי לעולם חסדו] תחילה וסוף (הודו שבתחלת הפרק [תהלים קיח,א] והודו שבסוף הפרק [תהלים קיח,כט]), בסוף ההלל; מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשתא במנין פרשיות של ספר תהלים),
וב- אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא [תהלים קיח,כה, החצי הראשון של הפסוק] - דברי בית הלל;
ובית שמאי אומרים: אף ב- אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא;
אמר רבי עקיבא: צופה הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והם לא נענעו אלא ב- אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא.

גמרא:

נענוע מאן דכר שמייה (שיהא אדם חייב לנענע, דפשיטא ליה לתנא וקבעי היכן היו מנענעים)?
התם קאי [סוכה פ"ג מ"א]: 'כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו - כשר' (אלמא מצוה לנענע, כדלקמן, לעצור רוחות רעות וטללים רעים), וקאמר 'היכן מנענעין'.

תנן התם [מנחות פ"ה מ"ו]: 'שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה (אותם שהוא צריך להניפם יחד חיים כדכתיב (ויקרא כג,ב) וְהִנִּיף הִלָּחֵן אֹתָם עַל לֶחֶם [הבכורים תנופה לפני ה'] עַל שְׁנֵי כִבְשִׁים [קִדְּשׁ יִהְיֶה לַה' לִלְחָן])? - (הכבשים חיים ו) מניח שתי הלחם על גבי שני הכבשים' (כדכתיב על לֶחֶם הַבְּכֻרִים תְּנוּפָה ... על שְׁנֵי כִבְשִׁים; ואף על גב דרישיה דקרא משמע אותם על לחם ילפינן לה במנחות מלחם המלואים דלחם למעלה) וּמְנִיחַ יָדוֹ תַּחְתֵּיהֶן וּמְנִיף וּמוֹלִיךְ וּמְעִלָּה וּמוֹרִיד, שְׁנֵי אֲמָר (שמות כט,כז) [קִדְּשֶׁתָּ אֵת חֻזָּה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה] אֲשֶׁר הֻנֵּף וְאֲשֶׁר הוּרָם [מֵאִיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו] (הונף היינו מוליך ומביא; ונטלי"ד בלע"ז: הוּרָם - מעלה, ואין עלייה בלא הורדה; והאי קרא - לאו בכבשי עצרת כתיב אלא במלואים, ומיהו כל תנופות ילפינן מינה);

אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו (מצוה זו אנו עושין לשמו כן מראה בהנפות), מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו.

במערבא מתנו הכי: אמר רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים.

אמר רבי יוסי בר אבין, ואיתימא רבי יוסי בר זבילא: זאת (הא דרבי יוסי דקאמר תנופה עוצרת רוחות רעות וטללים רעים) אומרת

(סוכה לח, א)

שירי מצוה מעכבין את הפורענות (מצוה שהיא שירים: שאינה עיקר לעכב כפרה, אף על פי כן חשובה היא לעכב את הפורענות), שהרי תנופה - שירי מצוה היא (ואינה מעכבת, כדתניא בתורת כהנים [ספרא מצורע פרשתא ד הלכה ה] ומייתנין לה בגמרא דיומא (דף ה,א) לְתִנוּפָה לְכַפֵּר [ויקרא יז,כא] וכי תנופה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם אלא שאם עשאה לתנופה שירי מצוה ששיירה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשה מן המובחר - וכיפר, כלומר: אף על פי כן כיפר, שאין צריך להביא קרבן אחר), ועוצרת רוחות וטללים רעים.

ואמר רבא: וכן בלולב (מוליך ומביא מעלה ומוריד).

רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי (מביא) ליה, אמר: "דין גירא בעיניה דסטנא" (הרי זה לחץ בעיניו של שטן: שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעלינו עול מצות)!"

ולאו מלתא היא (אין נכון לומר כן), משום דאתי לאיגרוי ביה (שיתגרה בו שטן שהוא יצר הרע, וישיאנו לתעות מעל קונו, וימסור עצמו על הדבר) .

משנה :

מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול, לכשיכנס לביתו - יטול על שלחנו (אם שכח ולא נטל קודם אכילה - צריך להפסיק סעודתו וליטול לולב) ; לא נטל שחרית יטול בין הערבים, שכל היום כשר ללולב.

גמרא :

אמרת 'נוטלו על שלחנו', למימרא דמפסיק, ורמינהי 'אם התחילו אין מפסיקין' ?! (גבי תפלת המנחה תנן לה במסכת שבת נ"א מ"ב): לא ישב אדם לפני הספר, ולא יכנס לא לאכול ולא לדון, ואם התחילו קודם המנחה ומשכה סעודתו והגיע זמן המנחה - אין מפסיקין: אין צריכין להפסיק סעודתו ולהתפלל) ?!

אמר רב ספרא: לא קשיא: הא דאיכא שהות ביום (להתפלל אחר שיגמרו סעודתם), הא (ומתניתין דהכא) דליכא שהות ביום (שתמשך סעודתו עד שתחשך) .
אמר רבא מאי קושיא (דתפלה אלולב דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה?) דילמא (תרוייהו בדאיכא שהות): הא (גבי לולב מפסיקין) דאורייתא, (אבל) הא (תפלה) דרבנן ?
אלא אמר רבא: אי קשיא (דאיצטריך רב ספרא לשנויי) - הא (היא גופה) קשיא (דלולב אלולב): 'לכשיכנס לביתו נוטלו על שלחנו', אלמא דמפסיק והדר תני 'לא נטל שחרית יטול בין הערבים' אלמא לא מפסיק (רישא דקתני מפסיק, וסיפא משמע ימתין אם ירצה שהרי יש לו שהות כל היום) ?!
אמר רב ספרא: לא קשיא: הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום.

אמר רבי זירא: מאי קושיא? דלמא מצוה לאפסוקי (שמא ישכח ויפשע), ואי לא פסיק - 'יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב' !
אלא אמר רבי זירא: לעולם כדאמרינן מעיקרא (כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמיתא איצטריך); ודקשיא לך 'הא דאורייתא הא דרבנן' - הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן (הריטב"א: פירוש: בחולו של מועד); דיקא נמי מדקתני 'מי שבא בדרך ואין בידו לולב' דאי סלקא דעתך ביום טוב ראשון, מי שרי ?

משנה :

מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרינ אותו - עונה אחריהן מה שהן אומרינ (כך היו נוהגין: אחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים, ואם היה עבד או אשה או קטן - הואיל ואין מחויב בדבר - אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר), ותבא לו מאירה (שלא למד; ואם למד - תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה) ;
אם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו "הללויה" (על כל דבר שהוא אומר, והכי קתני לה במסכת סוטה (דף לז, ב): כיצד אמרו ישראל שירה בים? כגדול המקרא את ההלל, והם עונין אחריו "הללויה"; משה אמר "אשירה לה" והם אומרים "אשירה לה"; משה אמר "כי גאה גאה" והם אומרים "אשירה לה" - אלמא דעל כל דבר ודבר קאמר דעונין "הללויה") ;

מקום שנהגו לכפול (כל פסוק ופסוק) יכפול (ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה: הודו תחלה וסוף [תהלים קיח פסוקים א, כט], יאמר נא שלשה פעמים [תהלים קיח פסוקים ב, ג, ד, יאמרו], קראתי יה ענני במרחב יה [תהלים קיח, ה], ה' לי ה' לי [תהלים קיח פסוקים ו, ז], טוב לחסות טוב לחסות [תהלים קיח פסוקים ח, ט], סבוגי סבוגי סבוגי [תהלים קיח פסוקים יא, יב], דחה דחיתני [תהלים קיח, יג], ויהי לי לישועה [תהלים קיח, יד] קול רנה וישועה [תהלים קיח, טו], ימין ה' ימין ה' [תהלים קיח, טז], לא אמות [תהלים קיח, יז] ולמות לא נתנני [תהלים קיח, יח], פתחו לי שערי [תהלים קיח, יט] זה השער [תהלים קיח, כ], וגו', אבל מ-אודך [תהלים קיח, כא] ולמטה אינו (כופל), והיינו דאמרינן לקמן (דף לט, א) מוסיף לכפול מ-אודך ולמטה), לפשוט יפשוט, לברך יברך - הכל כמנהג המדינה .

גמרא :

תנו רבנן (תוספתא ברכות פ"ה ה"י [ליברמן]): 'באמת אמרו' (כל 'באמת' הלכה היא ואין חולק בדבר); כן מברך לאכילו (ברכות המזון משהגיע לחינוך, דחייב מדרבנן; ובמסכת ברכות פרק מ' שמתו' (דף כב, ב) מוקים לה כגון שלא אכל אביו אלא כזית או כביצה, דהוי שיעורא דרבנן, דמדאורייתא לא מחייב עד דשבע, דכתיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ [דברים יח], הלכך אתי מדרבנן ומפיק מדרבנן), ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים תבא מאירה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו (דודאי מחמת שלא למד הוא) ;
אמר רבא :

(סוכה לח, ב)

הלכתא גיברתא (הלכות גדולות) איכא למשמע ממנהגא דהיללא: (ממה שאנו רואים שנוהגין עכשיו בימינו בבתי כנסיות, כדמפרש ואזיל, שהיו נוהגין לענות "הללויה" שתי פעמים ולא יותר, ואומרים כל ההלל עם המקרא עד הודו ועונין הודו אחריו וחורין וקורין עמו עד [תהלים קיח, כה] אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא] ועונין אָנָּא ... הוֹשִׁיעָה נָּא, ו-אָנָּא... הַצְלִיחָה נָּא אחריו, כמו שאנו עושין; ואין זו כקריאת הראשונים שהיו עונים "הללויה" על כל דבר, כדאמרינן במתניתין דהכא ובסוטה (דף ל, ה); ואמר רבא: ממנהג של עכשיו אנו למדים מהו עיקר קריאת ההלל כשתיקנוהו תחילה, לפי שהכל חייבין בקריאתו ואין הכל בקיין בו - תקנו אחד קורא ואחרים שומעים והכל עונים מקצת; ועכשיו שכל בני כנסיותינו בקיין וקורין אותו כולו ואף על פי כן עונין שתי פעמים "הללויה" ו"הודו לה'" ו"אנא" - מכאן אנו יכולים ללמוד מה תקנו הראשונים לענות למי שאין בקיין ולבקיין;)

הוא אומר הַלְלוּיָהּ [מתוך הפסוק הפותח את ההלל [תהלים קיג, א] הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עֲבָדֵי ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'] והן אומרים "הללויה", מכאן שמצוה לענות "הללויה" (ממה שאנו נוהגין שהמקרא פותח ב-הַלְלוּיָהּ ואנו שותקין ועונין אחריו "הללויה" והוא שותק ואין אנו מתחילין לקרות עמו כסדר שאנו גומרים עמו שאר ההלל - למדין אנו מכאן שמצוה לענות "הללויה" בפתיחתו ואפילו לבקיין);

הוא אומר הַלְלוּ עֲבָדֵי ה' והן אומרים "הללויה", מכאן שאם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו "הללויה"; (ממה שנוהגין עכשיו לענות עוד "הללויה" פעם שניה, ושאר ההלל קורין כולן עמו - אנו למדין תקנה הראשונה: מי שאינו בקי או בקי ואינו גומרו אלא סומך על המקרא - דיו לענות "הללויה" על כל דבר ודבר, ולפיכך החזיקו עכשיו במנהג הזה: לסמוך ב-הַלְלוּ עֲבָדֵי ה' על המקרא ולענות הללויה לדעת תקנה ראשונה, ולא תשתכח שמונת בכל ההלל לסמוך עליו ולענות "הללויה" למי שאינו בקי)

הוא אומר הודו לה' [פי טוב כי לעולם חסדו] [תהלים קיח, א] והן (והן שותקין ואחר כך) אומרים "הודו לה'", מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים (מכאן שבראשי פרקים צריכין לענות ראשי פרקים עצמן, ולא סגי ליה ב"הללויה"; ומיהו אנו דגמרינן כוליה לא צריכין, אלא שבזה החזיקו שלא תשתכח תקנה הראשונה למי שאינו גומר).

אתמר נמי: אמר רב חנן בר רבא: מצוה לענות ראשי פרקים; הוא אומר [תהלים קיח, כה] אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא והן אומרים אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, מכאן שאם היה קטן מקרא אותו עונין אחריו מה שהוא אומר (הוא אומר אנא והם אומרים אחריו אנא, ואין זה מראשי פרקים - בזה החזיקו להיות סימן לעיקר תקנה למי שסומך על המקרא, שפעמים שצריך לענות אחריו כל דבר ודבר שהוא אומר, והיכי דמי? - כגון מי שהיה קטן מקרא אותו, כדתנן במתניתין);

הוא אומר אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא והן אומרים (והן שומעין ואחר כך עונין) אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא, מכאן שאם בא לכפול - כופל (סימן זה החזיקו לדעת שהרצוה לכפול את ההלל - כופל כמו שזה נכפל, שהרי שומע כעונה, כדלקמן, ואלו שומעין ועונין - הרי זו כפילה); (וכל הני 'מכאן' דקאמר רבא: 'מכאן לקטן המקרא כו', 'מכאן שאם בא לכפול' - לאו דווקא, דהוא הדין נמי מצי למילף איפכא מ-אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא [תהלים קיח, כה] שאם בא לכפול, ומ-אָנָּא... הַצְלִיחָה נָּא נא לקטן המקרא, אלא אשמעינן שלא על חנם החזיקו אלו שגומרינן את ההלל לענות דברים הללו, אלא כדי ללמוד מהם תקנות הללו שתקנו נביאים לישראל).

הוא אומר בְּרוּךְ הַבָּא והן אומרים בְּשֵׁם ה' [תהלים קיח, כו: בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' בְּרִכְנוּכָם מִבֵּית ה'] (ובברוך הבא סומכין עליו ואין עונין לא התיבות עצמן ולא הללויה), מכאן לשומע כעונה (מכאן נלמד לשאינו יודע לא לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון לבו לשמוע אף על פי שלא ענה - יצא; וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדיש או יהא שמיה רבא - ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה, והרי הן כעונין, וכשיגמור הקדושה - יחזרו לתפלתן; וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות).

בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שמע ולא ענה מהו? אמר להו: חכימא (כמשמעו) וספריא (מלמדי תינוקות) ורישי עמא ודרשיא - אמרו: שמע ולא ענה - יצא.

אתמר נמי: אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מניין לשומע כעונה? - דכתיב (בספר שמצא חלקיה הכהן משתעי קרא בספר מלכים ב כב:) [מלכים ב כב, טז: לה אמר ה' הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל ישביו] את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה; וכי יאשיהו קראן? והלא שפן קראן, דכתיב: [מלכים ב כב, י: ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן] ויקראהו שפן לפני המלך, אלא מכאן לשומע כעונה;

ודילמא בתר דקראנהו שפן קרא יאשיהו? אמר רב אחא בר יעקב: לא סלקא דעתך, דכתיב (מלכים ב כב, יט) יען רך לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך [אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרה את בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי שמעתי נאם ה']; בְּשִׁמְעֶךָ - ולא בקראך.

אמר רבא: (מי שאין אחר מקרא אותו) לא לימא איניש 'בְּרוּךְ הַבָּא' (וינשים בינתיים) והדר 'בְּשֵׁם ה'' [תהלים קיח, כו: בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' בְּרִכְנוּכָם מִבֵּית ה'] (דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל ומיחזי כמוציאו לבטלה), אלא 'בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'' בהדדי.

אמר ליה רב ספרא :

(סוכה לט, א)

משה (גדול הדור), שפיר קאמרת (בתמיה) ?
אלא התם והכא אסוקי מילתא היא, (הואיל וכוונתו לגמור) לית לן בה.
אמר רבא לא לימא איניש "יהא שמיה רבא" והדר "מברך", אלא
"יהא שמיה רבא מברך" בהדדי;
אמר ליה רב ספרא: משה, שפיר קאמרת? אלא התם והכא אסוקי
מילתא הוא, ולית לן בה.

מקום שנהגו לכפול:

תנא: 'דבי כופל בה דברים' (מ-אנא והלאה), דבי אלעזר בן פרטא
מוסיף בה (בהלל) דברים';

מאי מוסיף?

אמר אביי: מוסיף לכפול (על כפילתו של רבי) מ-אוֹדך וּלְמַטָּה (כדפרישית לעיל:
שכל המזמור כפול מראשו ועד כאן).

לברך יברך:

אמר אביי: לא שנא (דתליא ברכה במנהג) אלא (ברכה) לאחריו, אבל לפניו
מצוה לברך, דאמר רב יהודה אמר שמואל: כל המצות כולן מברך
עליהן עובר (קודם) לעשייתן.
ומאי משמע דהאי 'עובר' לישנא דאקדומי הוא?
דאמר רב נחמן בר יצחק: דכתיב (שמואל ב יח, כג) [ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוען] וַיִּרָץ
אַחֲמִיעֶזֶר דָּרָךְ הַכֶּכֶר וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוֹשִׁי (קדמו לדרך לפניו);
אביי אמר מהכא: (בראשית לג, ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם [וַיִּשְׁתַּחוּ אֲרֻצָּה שָׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחֲיוּ];
וְאִיבַעֲיָת אִימָא מַהכָּא: (מיכה ב, ג) [עֲלָה הַפָּרֶץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיִּצְאוּ בּוֹ] וַיַּעֲבֹר מִלִּכְּסָם
לִפְנֵיהֶם וְה' בְּרֹאשָׁם.

משנה:

הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה (חבר שקונה הושענא
כולה מעם הארץ בשביעית - יבקש ממנו ליתן לו אתרוג במתנה), לפי שאין רשאי ללוקחו
בשביעית (בגמרא מפרש טעמא).
(לי נראה ד'הלוקח לולב מעם הארץ' גרסינן, דהא בעם הארץ קמייירי, כדאמרין בגמרא, ועם הארץ לגבי חבר
לא קרי ליה חבירו, ואי לוקח נמי עם הארץ - מי ציית לן להחזיק חבירו בחשוד?)

גמרא:

לא רצה ליתן לו במתנה מהו?

אמר רב הונא: מבליע ליה דמי אתרוג בלולב (ימכור לולב ביוקר עד שיתן לו
אתרוג במתנה).

וליתיב ליה (דמי אתרוג) בהדיא (מאי טעמא אין רשאי ללוקחו בשביעית)?

לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ (דהתורה אמרה (ויקרא כה, ו)
[וְהִיטָה שְׁבֵת הָאָרֶץ לָכֶם] לְאֶכְלָה - ולא לסחורה: שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית, הן ודמיהן, ולא
שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר, ועמי הארץ חשודין על כך; לפיכך אין מוסרין להם
דמים ליקח מהם כלום בדמים, דקעבר א- [ו]לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכֶּשֶׁל (ויקרא יט, יד)), דתניא: 'אין
מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות
(אבל מזון שלש מוסרים, כדי חייו, דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך; וכיון שהותר בערב שבת - הותר
לכל ימות השבת), ואם מסר (ששכח ומסר לו) - יאמר (חבר זה שמסר לו): "הרי
מעות הללו (שמסרתי לעם הארץ זה) יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך
בית" (שאינם של שביעית, ויכנסו הפירות לקדושה תחתיהן) " (וחלה עליהם קדושת שביעית,
כדאמרין לקמן: שביעית תופסת דמיה בקדושתה, מקראי)

תוספות ד"ה מעות הללו מחוללין על פירות שיש לי בביתי - פלוגתא היא בשמעתא דצנועין
ב'מרובה' (בבא קמא סח, ב, ושם) גבי כרם אם יכול לחלל מה שביד חבירו, ולמאן דאסר קשה מה מועיל
כאן! ויש לומר דהכא קנסא בעלמא הוא; ודכוותה אשכחן פרק 'האיש מקדש' (קדושין דף נה, ב, ושם) דאין
לוקחין בהמה טמאה ועבדים וקרקעות במעות מעשר שני, ואם לקח יאכל כנגדם, ומפרש התם קנסא.

(סוכה לט, ב)

זבא (חבר זה) זאוכלן (ואוכל אותם הפירות) בקדושת שביעית (אכילה ושתייה וסיכה
והדלקת הנר, שהן הנאות המותרות בהן, כדמפרש במסכת שביעית (פ"ח מ"ב); כמה דברים

אמורים (דמזון שלש סעודות מיהא מוסרים) ? - **כלוקח מן המופקר** (שראה חבר זה שנתלקטו פירות הללו בשדה המופקר שאין עם הארץ זה שומרו, הואיל ולא ראינוהו חשוד - מותר למסור לו מעט, אבל לא הרבה, שלא תהא עינו צרה להצניעו), **אכל כלוקח מן המשומר** (ששדה זו היתה משומרת בגדר ופתח נעול - זה נחשד לענין שאינו מפקיר לעניים, דכתיב (שמות כג, יא) **והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אבני עמך והערמה היא**, שמוכרן על יד על יד) **אפילו בכחצי איסר אסור**.
מתיב רב ששת: **ומן המופקר שלש סעודות ותו לא?** **ורמינהי** [שביעית פ"ט מ"א]: **'הפיגם** (עשב שקורין רוד"א) **והירבוזין** (הנפל"ש בלשון אשכנז, וכאן קורין לו אוידל"ש, והן עשבים, וטעמם קרוב ללולבי גפנים [חמציץ]) **והשיטים** (אישפר"ש [אספרגוס] ומין ירק הוא) **וחלגלוגות** (פולפ"ד) **והכוסבר שבהרים** (אליינדר"א, והוא גדל בהרים; אבל כוסבר של גנה חשוב הוא), **והכרפס שבנהרות** (שקורין בלע"ז קירשון [שחליים]), אבל של גנה חשוב הוא; ויש אומרים כרפס = אפי"א, וכן שמעתי, אבל נראה שאינה גדילה בנהרות), **והגרגיר של אפר** (אורוג"א הגדילה באחו [אורה]), אבל של גנה חשוב הוא) - **פטורין מן המעשר** (בכל השנים, כדמפרש טעמא: שאין כיוצא בהן נשמר, שאין חשובין על הבריות ומפקירין אותן לכל, והפקר פטור מן המעשר, דכתיב (דברים יד, כט) **ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך** בדבר שאין לו חלק ונחלה עמך יטול מעשרותיו, יצא הפקר לקט שכחה ופאה שיש לו חלק עמך) **וניקחין מכל אדם כשביעית** (ואף על גב דשביעית נהגא במופקרים) **לפי שאין כיוצא בהן נשמר** (והוה ליה לוקח מן המופקר; ואף על גב דלא ידעינן ביה בהאי דודאי הפקיר - מחזקינא ליה בהכי, דאין דרך לשומרו, לפיכך מוסרין לו דמיהן ולא חשדינן ליה שיצניעם לסחורה) ' (אלמא בלוקח מן המופקר מוסרין טובא, דהא **זנקחין** קתני, משמע אפילו טובא) !

הוא מותיב לה והוא מפרק לה: בכדי מן (בכדי מזונותיו) **שנו** (דנקחין, והיינו שלש סעודות).

וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכדי מן שנו.
מאי משמע דהאי 'מן' לישנא דמזוני הוא?
דכתיב (בצרכי סעודה משתעי קרא) : (דניאל א, ה) **וַיִּמְנָן לָהֶם** (ויפרנס) **הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּתַח בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיַּיִן מִשְׁתֵּיו וּלְגִדְלָם שְׁנַיִם שְׁלוֹשׁ וּמִקְצֵתָם יַעֲמִדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ**.
אי הכי (דאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ), **לולב נמי** (לא נזבין מיניה, שאף בו נוהג שביעית; וטעמא מפרש לקמן) ! ?

לולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא (דעל כרחק בחמשה עשר יום שמראש השנה עד החג לא גדל, וקיימא לן אילן בתר חנטה אזלינן ביה [במסכת ראש השנה דף יג, ב]) ;
אי הכי אתרוג נמי בת ששית הנכנסת לשביעית היא!
אתרוג בתר לקיטה אזלינן (דחלוק משאר אילנות, ודינו כירק: שהלכו בו בתר לקיטה, משום דגדל על כל מים, כדאמרין במסכת ראש השנה (דף יד, ב), ותבואה ואילנות גדילין על מי גשמים ואתרוג גדל על כל מים: שמשקין אותו תמיד כירק, כדאמרין בפרק קמא דקדושין (דף ג, א)).
והא בין רבן גמליאל ובין רבי אליעזר (דאפליגו באתרוג לענין מעשר),
לענין שביעית (מודו ד) אתרוג בתר חנטה אזלינן, דתנן (ביכורים פ"ב מ"ו):
'אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ולירק בדרך אחד: שוה לאילן בשלשה דרכים: לערלה (שנוהג בו כאילו) **ולרבעי** (וכן רבעי נוהג בו) **ולשביעית** (דאזלינן ביה לענין שביעית בתר חנטה), **ולירק בדרך אחד**;

(סוכה מ, א)

שבשעת לקיטתו עישורו (שאם חנט בשנה שניה: שמעשרותיה מעשר ראשון ומעשר שני, ונלקט בשלישית לשמיטה: שמעשרותיה מעשר ראשון ומעשר עני - מתעשר כדין מעשר שלישי, ואילו שאר אילנות שחנטו פירותיהן בשניה ונלקטו בשלישית מתעשרין כדין שניה; ולענין מעשר השוה אתרוג לירק, דמעשר פירות האילן וירקות דרבנן, ומעשר גורן ויקב דאורייתא, ובגורן ויקב ילפינן בראש השנה (דף יג, ב) שמתעשר אחר השנה שהביאו שליש, מקרא, ואסמכו רבנן מעשר דבריהם אגורן ויקב: מה גורן ויקב מיוחדים שגדילים על רוב מים, דהיינו מי גשמים, ומתעשרין לשנה שעברה - אף כל הגדילין על רוב מים כגון פירות האילן מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדילין על כל מים שמתעשרים לשנה הבאה, ואתרוג נמי גדל על כל מים, כירק), **דברי רבן גמליאל; רבי אליעזר אומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר** (אף למעשרות) !

הוא (תנא דמתניתין, דמקפיד אאתרוג) **דאמר כי האי תנא, דתניא: 'אמר רבי יוסי: אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים: אתרוג אחר לקיטה למעשר, ורבותינו נמנו באושא ואמרו: בין למעשר בין לשביעית' שביעית מאן דכר שמיא?**

חסורי מיחסרא והכי קתני: אתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית, ורבותינו נמנו באושא ואמרו אתרוג בתר לקיטה בין למעשר בין לשביעית.

טעמא דלולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא, **הא דשביעית קדוש** (קושיא היא, כלומר: לעיל אמר דהיינו טעמא דלולב ניקח, משום דבר ששית הוא הא שביעית הוא אסור, ונפקא מינה שלולבי שביעית קדושת שביעית נוהג בהו שלא ליקח בדמיהן חלוק וטלית), **אמאי ? עצים בעלמא הוא, ועצים אין בהן משום קדושת שביעית, דתניא:**

'עלי קנים ועלי גפנים שגבכך (שכינסן לאוצרן) **לחובה** (לשון מחבא) **על פני השדה: לקטן לאכילה** (למאכל בהמה) **יש בהן משום קדושת שביעית; לקטן לעצים - אין בהן משום קדושת שביעית'!**?

שאני התם (גבי עצי הסקה: להכי לא נוהגין בהן שביעית), **דאמר קרא**: (ויקרא כה,ו) **והיתה שבת הארץ לכם לאכלה** [לך ולעבדך ולאמך ולשכרך ולתושבך הגרים עמך]: **לכם דומיא ד- לאכלה** (ומשמע לכם לכל צרכיכם, וכתוב לאכלה למימרא דאין מותר ליהנות מפירות שביעית אלא הנאה הדומה לאכילה): **מי שהנאתו וביעורו שוה** (כלומר: שהנאתו וביעורו שמתבער מן העולם באין כאחד, כגון סיכה ושתייה והדלקת הנר; ומהך דרשה נמי ילפינן שאין שביעית נוהג אלא בפרי העומד להנאות הללו, דהכי נמי מידרש קרא והיתה שבת הארץ נוהגת במה שלכם לאכלה: שהנאתו דומה לאכילה), **יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן** (משנעשו גחלים אופין בהן, אבל לולב - עיקר הנאתו לכבד את הבית, והוא שעת ביעורו וקלקולו, דמי להנאת אכילה, ועלי קנים וגפנים קיימי להכי ולהכי, הלכך בטר מחשבה אזלי).

והאיכא עצים דמשחן (עץ שמן שהעץ עצמו מדליקין בו להאיר, כמו באבוקות) **דהנאתן וביעורן שוה** (והוי הנאתו וביעורו שוה - נימא השתא מיהא אם לקטן להדלקת אורה דנהגא בהו שביעית)?

אמר רבא (ומשני): **סתם עצים ולהסקה הן עומדין** (סתם עצים של היסק להסקה ניתנו לבריות, וסתמן לאו להאיר קיימו, הלכך לא נחתא בהו קדושת שביעית מעיקרא - ואפילו לקטן להאיר), **ועצים להסקה** (הכי גרסינן: **עצים להסקה תנאי היא**: עצים להסקה גופייהו, שהנאתן אחר ביעורן) - **תנאי היא** (אי נהגא בהו שביעית אי לא, דאיכא תנא דדריש לכם דומיא ד-לאכלה למעוטי כל שהנאתו אחר ביעורו, כדדרשינן לעיל, ומההיא דרשה אימעוט עצים; ואיכא דלא ממעט מיניה אלא דבר שאין הנאתו שוה בכל אדם, כגון מלוגמא וחילוף ואפיקטויזין; ואני שמעתי מרבתי שהיו גורסים 'סתם עצים להסקה ניהו תנאי היא', וכן כתוב בכל הספרים, וטרחתי מנעורי בכל צידי שיטת הש"ס לישבה כפי דבריהם ואיני יכול, ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה מנוחתו כבוד, ובסדר ישועות של רבינו יצחק בר מנחם כתוב, ואינו מוגה, וכן נראה בעיני), **דתנאי: 'אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה** (לשרות פשתן ביין של שביעית) **ולא לכבוסה** (לכבוס בגדים ביין של שביעית; משרה וכבוסה - הנאתן אחר ביעורן; שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן ביין שעה אחת נתבער ואבד לו, והנאתו אינה עד שילבש הבגדים); **רב יוסי אומר: מוסרין'**;

מאי טעמא דתנא קמא?

דאמר קרא לאכלה - ולא למשרה ולא לכבוסה;

מאי טעמא דרבי יוסי?

אמר קרא לכם: לכם לכל צרכיכם, ואפילו למשרה ולכבוסה;

ותנא קמא, הא כתיב לכם?

ההוא - לכם דומיא ד-לאכלה: מי שהנאתו וביעורו שוה, יצאו משרה

וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן;

ורבי יוסי, הא כתיב לאכלה?

ההוא מיבעי ליה 'לאכלה ולא למלוגמא (לרפואה [בתחבושת, ולא לבליעה]) **,' כדתנאי:**

'לאכלה - ולא למלוגמא; אתה אומר לאכלה ולא למלוגמא - או אינו

אלא 'ולא לכבוסה? כשהוא אומר לכם - הרי לכבוסה אמור, הא מה

אני מקיים לאכלה? - לאכלה ולא למלוגמא;

מה דאית לרבות את הכבוסה ולהוציא את המלוגמא?

(סוכה מ,ב)

מרבה אני את הכבוסה ששוה בכל אדם (שהכל צריכין לה, כמו אכילה ששוה בכל

אדם), ומוציא את המלוגמא שאינה שוה לכל אדם (שאין הכל חולין) **.'**

מאן תנא להא, דתנו רבנן: 'לאכלה ולא למלוגמא, לאכלה ולא לזילוף (יין שמזלפין בבית לריח טוב), **לאכלה ולא לעשות ממנה אפיקטויזין**

(להקיא, והוא בנוטריקון 'אפיק טפי זין': מזון האוכל יותר מדאי - מוציא ומקיא) '?

כמאן? - כרבי יוסי (דלא ממעט אלא הנאה שאינה שוה בכל והנך נמי אינם אלא לצורך חולי

ואסטניס), דאי רבנן - הא איכא נמי משרה וכבוסה (והיינו 'תנאי' דלעיל,

דלרבנן לא נהגא שביעית אלא בדבר שהנאתו וביעורו שוה, דדרשינן ליה נמי הכי: והיתה שבת הארץ נוהגת

בדבר שהוא לכם דומיא ד-לאכלה: שהנאתו וביעורו שוה, ולא בעצים; ורבי יוסי דריש הכי: והיתה שבת הארץ

נוהגת כולו שהנאתו שוה בכל אדם, ואפילו עצים להסקה) !

אמר רבי אלעזר: אין שביעית מתחללת (לתפוס דמיה בקדושתה) **אלא דרך**

מקח (שמוכרה זה לחבירו, אבל לא על ידי חילול, לומר "הרי פירות הללו מחוללין על מעות האלו" כדרך

שפודין הקדשות); ורבי יוחנן אמר: בין דרך מקח בין דרך חילול.

מאי טעמא דרבי אלעזר?

ד כ ת י ב : (ויקרא כה, יג) **בְּשָׁנָה הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ** (שביעית ויובל חדא היא) ,
וּסְמִיךְ לִיה (ויקרא כה, יד) **וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר [לְעִמְיָתָךְ אוּ קָנָה מִיָּד עֲמִיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אֲחִיו]**
(וּדְרָשִׁינָן סְמוּכִין לְמִימְרָא דְלֹא שִׁיךְ בְּפִירוֹת לְתַפּוּס קְדוּשַׁת הַדְּמִים אֲלֵא עַל יְדֵי מִמְכָּר) : דֶּרֶךְ מִקַּח
וְלֹא דֶּרֶךְ חִילוּל ;

וּרְבִי יוֹחָנָן מֵאֵי טַעְמָא ?

ד כ ת י ב (ויקרא כה, יב) **כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ** [תְּהִיָּה לָכֶם מִן הַשָּׁדָה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ] : מַה קֹּדֶשׁ
(מִתַּחֲלָל) בֵּין דֶּרֶךְ מִקַּח בֵּין דֶּרֶךְ חִילוּל (דְּכַתִּיב (ויקרא כו, כז) וּפָדָה בְּעֶרְכָּךְ וְיִסַּף חֲמִשָּׁתוֹ
עָלָיו - הֲרִי חִילוּל, וְאִם לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכָּךְ - (שם) הֲרִי מִקַּח) - אִף שְׁבִיעִית בֵּין דֶּרֶךְ מִקַּח
בֵּין דֶּרֶךְ חִילוּל ;

וּרְבִי יוֹחָנָן הָאֵי וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר (הֵךְ דְּרִשָּׁה דְּסְמוּכִין דְּסְמִיךְ וְכִי תִמְכְּרוּ לְיוֹבֵל) מֵאֵי
עֲבִיד לִיה ?

מִיבַעֲי לִיה לְכַדְרֵי יוֹסִי בֶר חֲנִינָא (בְּמַסְכַּת עֲרֵכִין (דף לב) אֲרוּכָה הִיא מֵאֲד, וְכֹאֵן לֹא
נִכְתְּבָה כּוֹלָה בְּסִפְרִים) , דִּתְנִינָא : 'אִמְרֵ רַבִּי יוֹסִי בֶר חֲנִינָא : כּוֹא וְרֹאה כִמָּה
קֶשֶׁה אֲבָקָה שֶׁל שְׁבִיעִית (מִיָּד דְּלֹא הוּי עֵיקָר הָאִיסוּר תְּלוּי בּוּ קִרִי 'אֲבָק', וְכֵן 'אֲבָק רִבִּית', וְכֵן
'אֲבָק לִשּׁוֹן הֶרַע': שְׁאִינוּ לִשּׁוֹן הֶרַע גָּמוּר אֲלֵא צִד לִשּׁוֹן הֶרַע, כִּמּוֹ אֲבָק הָעוֹלָה מִדְּבַר הִנְכַּתְשָׁת (שֶׁת)
אֲדָם נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית (לְסַחֲוֹרָה, דְּהֵיִינוּ אֲבָק שְׁבִיעִית; דְּעֵיקָר אִיסוּר שְׁבִיעִית
[ויקרא כה, ד] שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמֶךָ לֹא תִזְמַר..., חֲזֵהוּ אִיסוּר קֵל שְׁבָה) - לְסוּף מוֹכֵר אֶת מַטְלָטְלִיו
וְאֶת כָּלִיו (מִחֲמַת עֲנִיּוֹת) , שְׁנֵאמֵר (ויקרא כה, יג) **בְּשָׁנָה הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ**
וּסְמִיךְ לִיה (ויקרא כה, יד) **וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר [לְעִמְיָתָךְ אוּ קָנָה מִיָּד עֲמִיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אֲחִיו]**
(וּדְרָשִׁינָן סְמוּכִין: שְׁבַשְׁבִּיל עוֹנֶשֶׁה שֶׁל שְׁבִיעִית תְּבֵא לִידֵי כַךְ) ;

וּרְבִי אֲלֵעָזָר, הָאֵי קִרָּא דְרַבִּי יוֹחָנָן מֵאֵי עֲבִיד לִיה ?

מִיבַעֲי לִיה לְכַדְרֵי יוֹסִי : ' (ויקרא כה, יב) **כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ** [תְּהִיָּה לָכֶם מִן הַשָּׁדָה תֹּאכְלוּ אֶת
תְּבוּאָתָהּ] ; מַה קֹּדֶשׁ תּוֹפֶס אֶת דְּמִיו (פְּדִיָּה כְּתִיב בִּיה: שְׁזָה יוֹצֵא חֵה נִכְנַס תַּחְתִּיו; יוֹצֵא הַקֹּדֶשׁ
לְחוּלִין וְנִכְנָסִין הַדְּמִים תַּחְתִּיו, דְּהֵיִינוּ (ויקרא כו, כז) וּפָדָה [בְּעֶרְכָּךְ וְיִסַּף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו] וְהֵיִינוּ נִמְכָּר: דְּכָל מְכִירָה
יוֹצֵאָה מִכּוֹחוֹ שֶׁל זֶה וְבֹא לְזֶה, וְהַדְּמִים נִכְנָסִין לְרִשּׁוֹת הַמוֹכֵר) - אִף שְׁבִיעִית תּוֹפֶסֶת אֶת
דְּמִיָּה ;

תְּנִינָא כּוֹוֹתִיָּה דְרַבִּי אֲלֵעָזָר וְתְנִינָא כּוֹוֹתִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן :

תְּנִינָא כּוֹוֹתִיָּה דְרַבִּי אֲלֵעָזָר [סְפֹרָא בְּהַר פְּרֻשְׁתָּא ב פֶּרֶק ג הִלְכָה ג] :

'שְׁבִיעִית תּוֹפֶסֶת אֶת דְּמִיָּה, שְׁנֵאמֵר (ויקרא כה, יב) **כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ** [תְּהִיָּה לָכֶם
מִן הַשָּׁדָה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ] מַה קֹּדֶשׁ תּוֹפֶס אֶת דְּמִיו וְאִסוּר - אִף
שְׁבִיעִית תּוֹפֶסֶת אֶת דְּמִיָּה וְאִסוּרָה ;
אִי מַה קֹּדֶשׁ תּוֹפֶס דְּמִיו וְיוֹצֵא לְחוּלִין אִף שְׁבִיעִית תּוֹפֶסֶת אֶת
דְּמִיָּה וְיוֹצֵאֵת לְחוּלִין ?
תִּלְמוּד לּוֹמֵר תְּהִיָּה - כְּהוּיִיתָהּ (בְּקֻדְשֻׁתָּהּ) תֵּהֵא ;
הָא כִּיצַד ?

לְקַח בְּפִירוֹת שְׁבִיעִית כֶּשֶׁר - אֵלּוּ וְאֵלּוּ מִתְּכַעֲרִין בְּשְׁבִיעִית (בְּתוּךְ
זְמַן הַבִּיעוּר) ;
לְקַח כֶּשֶׁר דְּגִים - יֵצֵא כֶּשֶׁר (שֶׁהַדְּמִים יוֹצֵאִין לְחוּלִין עַל יְדֵי פְדִיָּה בְּדְמִים שֶׁל
קוֹדֶשׁ, דְּלֹא כְּתִיב תְּהִיָּה אֲלֵא בְּפִירוֹת עֲצֻמִּין) וְנִכְנָסוּ דְּגִים ;
לְקַח כְּדָגִים יִין - יֵצֵאוּ דְּגִים וְנִכְנָס יִין ;
לְקַח כִּיִּין שֶׁמֶן - יֵצֵא יִין וְנִכְנָס שֶׁמֶן ;
הָא כִּיצַד ?

אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִכְנָס בְּשְׁבִיעִית, וּפְרִי עֲצֻמוֹ (פְּרִי הָרֵאשׁוֹן) אִסוּר
(אִסוּר לְנַהוּג בְּעֲצֻמוֹ חוּל אֲלֵא קְדוּשַׁת שְׁבִיעִית עָלָיו) ;

מִדְּקַתְנִי 'לְקַח... לְקַח...' - אֲלֵמָא דֶּרֶךְ מִקַּח אֵין, דֶּרֶךְ חִילוּל לֹא ;
תְּנִינָא כּוֹוֹתִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן [תּוֹסֶפֶתא שְׁבִיעִית פֶּרֶק ז הִלְכָה ח [לִיבְרַמִּין]] :

'אֶחָד שְׁבִיעִית וְאֶחָד מִעֶשֶׂר שָׁנִי מִתַּחֲלָלִין (מִתַּחֲלָלִין' מִשְׁמַע דֶּרֶךְ חִילוּל
בְּפְדִיָּה וְלֹא בְּמִקַּח וּמִמְכָּר) עַל כְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף, כִּין חִיִּין כִּין
שְׁחוּטִין, דְּכִרִי רַבִּי מֵאִיר ; וְחִכְמִים אֹמְרִים : עַל שְׁחוּטִין
מִתַּחֲלָלִין, עַל חִיִּין אֵין מִתַּחֲלָלִין, גְּזִירָה שְׁמַא יִגְדֵּל מֵהֵן
עֲדָרִים ' (יִשְׁהִם אֲצִלוּ לְגִדֵּל וּוּלְדוֹת, וְנִמְצָא מִשְׁהָה מִעֲשָׂרוֹתָיו, וְהַתּוֹרָה אִמְרָה (דְּבָרִים יד, כב) [עֲשֹׂר
תִּעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ הַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה] שָׁנָה שְׁנָה [פְּסוּקָה כג] וְאָכַלְתָּ [לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ ...], וְאִם שְׁהָה רֵאשׁוֹנָה
וְשֵׁנִיָּה - חִיִּיב בְּשִׁלְשִׁית לְבַעַר כָּל מִעֲשָׂרוֹתָיו בְּסוּף שָׁנָה שְׁלִישִׁית מִן הַבֵּית, וְלִהְיוֹדוֹת; וְגַבִּי שְׁבִיעִית
נִהְנֶה מֵהֵן לְהַתְּעֵשֶׂר, וְהַתּוֹרָה אִמְרָה וְלֹא לְסַחֲוֹרָה אֲלֵא לְהַפְקִיר וּלְבַעַר בְּשְׁבִיעִית עַד שֶׁלֹּא תִּכְלֶה לְחִיָּה
מִן הַשָּׂדֶה - הוּא זְמַן בִּיעוּר לְפִירוֹת וּלְדִמְיָהּ) .

אִמְרֵ רַבָּא : מַחְלוּקָתָא

(סוּכָה מֵא, א)

בזכרים (שאינן מגדלים מהם וולדות, ואפילו הכי גזרו רבנן אטו נקבות), אבל בנקבות דברי הכל על שחוטין מתחללין, על חיינן אין מתחללין, גזרה שמא יגדל מהן עדריים;

אמר רב אשי: מחלוקת (דברי אלעזר ורבי יוחנן) בפרי ראשון (בפירות שביעית - הוא דאמר רבי אלעזר דרך חילול לא, משום דדריש סמוכין), אבל בפרי שני (דמי שביעית) דברי הכל, בין דרך מקח בין דרך חילול; והא דקתני (בברייתא דמסייע ליה) 'לקח... לקח' (בכולהו, בין בפרי ראשון בין בדמיו, דקתני 'לקח' בבשר יין, ולא קתני 'חילול' בשר ביין) - איידי דתנא רישא 'לקח' (דאיירי בפרי עצמו) - תנא נמי סיפא 'לקח'.

איתיביה רבינא לרב אשי: 'מי שיש לו סלע של שביעית וביקש ליקח בו חלוק' (ואינו יכול: דהתורה אמרה [וְהִיטָה שֶׁבַע הָאָרְצִים לָכֶם] לְאֶכְלָהּ [ויקרא כה,ו] בתוך הזמן, ולא לסחורה, וזה מתקיים לשנה הבאה), כיצד יעשה? - ילך אצל חנווני הרגיל אצלו (שמתוך כך יעשה לו חפצו), ואומר לו "תן לי כסלע פירות", ונותן לו, וחוזר ואומר לו (לחנוני) "הרי פירות הללו" (שמכרת לי, שהיו של חולין ונכנסו לקדושת שביעית) נתונים לך כמתנה" (ואוכל אותם בשביעית), והוא (והחנוני) אומר לו "הא לך סלע" (חולין) זו (שיצא לחולין) כמתנה", והלה לוקח כהן (מאותו סלע) מה שירצה (והחנוני יאכל הפירות בתורת שביעית) 'והא הכא דפרי שני הוא' (דהא סלע פרי שני הוא = דמי שביעית), וקתני דרך מקח - אין (וקתני דצריך לילך אצל חנווני ולהוציאו לחולין דרך מקח וממכר) דרך חילול לא (אלמא בפרי שני נמי איכא מאן דפליג, דאי הוי סגי בדרך חילול - למה ילך אצל חנווני? יקח פירות חולין שיש לו בביתו שוה סלע, ויחללנו עליהם, ויאכלם בתורת שביעית)!

אלא (אי אתמר דרב אשי הכי אתמר): אמר רב אשי: מחלוקת בפרי שני (דאיכא למאן דשרי דרך חילול), אבל בפרי ראשון דברי הכל דרך מקח - אין, דרך חילול לא; והא דקתני (בברייתא דמסייע לרבי יוחנן) 'אחד שביעית ואחד מעשר שני' (אחת שביעית ואחת מעשרות מתחללין) ' (אלמא שביעית עצמה דרך חילול) - מאי 'שביעית'? - דמי שביעית, דאי לא תימא הכי, 'מעשר' = מעשר ממש? (בתמיה: וכי יש לומר שהמעשר עצמו יתחלל על בהמה חיה ועוף?) והא כתיב (דברים יד,כה) [וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף] וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ [וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ] (דאין מתחלל אלא על המטבע דבר שיש עליו צורה)! אלא דמי מעשר! הכא נמי דמי שביעית!!

משנה:

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה (כדדרשינן בתורת כהנים [ספרא אמור פרשתא יב פרק טז הלכה ט]: מ-וּשְׁמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים (ויקרא כג,מ). - ולא בגבולין שבעה ימים),

ובמדינה (בירושלם, שאף הוא כגבולין) יום אחד;

משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש, ושיהא יום הנף (של עומר, דהיינו ט"ז בניסן)

כולו אסור (בחדש; ובעוד המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלין חדש בו ביום, כדכתיב (ויקרא כג,יד) [וְלַחֲמֶם וְקִלְיָן וְכָרְמָל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה] עַד הִבְיָאֲכֶם [אֶת קֶרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם...], וכשחרב הבית מותר מן התורה משהאיר המזרח, כדאמר במנחות (דף סח,א): כתוב אחד אומר עד עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה דהיינו האיר המזרח, וכתוב אחד אומר עד הִבְיָאֲכֶם, הא כיצד? - בזמן דאיכא עומר - עד הִבְיָאֲכֶם, ובזמן דליכא עומר - עד עֵצֶם, ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום, כדמפרש טעמא בגמרא).

גמרא:

מנא לן דעבדינן זכר למקדש?

אמר רבי יוחנן דאמר קרא: (ירמיהו ל,יז) כִּי אֶעֱלֶה אֶרְכָּה לָךְ וּמִמְכוֹתֶיךָ אֶרְפָּאֵךְ נָאִם ה' כִּי נִדְחָה קְרָאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ אֵין לָהּ; דִּרְשׁ אֵין לָהּ - מכלל דבעיא דרישה.

ושיהא יום הנף:

מאי טעמא?

מהרה יבנה בית המקדש (ויחזור דבר לאיסורו, דהשתא קרינא ביה עד הִבְיָאֲכֶם, ואי הוו נהיגי בחורבנו לאכול בהאיר מזרח כדן תורה, אתיא למיכל נמי בבניינו) ויאמרו "אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח? השתא נמי ניכול", ואינהו לא ידעי דאשתקד דלא הוה בית המקדש האיר מזרח התיר, השתא דאיכא בית המקדש - עומר מתיר.

דאיבני אימת (הך חששא דחיישינן למהרה יבנה, אימת תגמור המלאכה דאיכא למיחש לאיסור חדש כל היום, דאצטריך לרבן יוחנן בן זכאי למיסר השתא כל היום משום סירכא דההוא יומא)? : אילימא דאיבני בשיתסר (שלא נבנה עד יום ט"ז עצמו) - הרי התיר האיר מזרח (ושפיר

קאכלי דהואיל דהאיר המזרח ואין מקדש בנוי אשתרי ליה בחדש) ! אלא דאיבני בחמיסר (או קודם לכן, דכי מטא שיתסר - לא התיר האיר המזרח, שהרי המקדש בנוי, הלכך אכלי איסורא, וגזר רבן יוחנן בן זכאי השתא משום ההוא יומא) - מחצות היום ולהלן תשתרי (השתא, דאי נמי אכלי ההוא יומא מחצות היום ולהלן, כסירכא דמעיקרא נכלי וליכא איסורא, דודאי קרב העומר), דהא תנן [מנחות פ"י מ"ה, דף סח, א] 'הרחוקים' (מירושלים לא היו רואין ולא היו שומעין שעת הקרבת העומר) מותרין (בחדש) מחצות היום ולהלן, לפי שאין בית דין מתעצלים בו (מלהקריבו קודם חצות) !

לא, צריכא דאיבני בליליא (כלומר: לשמא יבנה בליליא חייש, ולא יהו פנויים לקצור העומר עד סמוך ליום; ויש טורח הרבה בעומר: שהיו מייבשין אותו באבוס של קלאים, וצוברין אותו שיזובו מימיו, וטוחנין אותו ברחים של גרוסות, ומניפין אותו בי"ג נפה: בגסה בדקה, כדאמרינן התם; וזה שלא יוכלו להתעסק בו מתחילת לילה - לא יספיקו להקריבו למחר קודם חצות), אי נמי (דאיבני בחמיסר) סמוך לשקיעת החמה (והיא היא). (ואי קשיא דבליילה אינו נבנה, דקיימא לן בשבועות (דף טו, ב) דאין בנין בית המקדש בלילה, דכתיב ובימים הקים את המזבח [במדבר ט, טו], ולא בחמיסר שהוא יום טוב, דקיימא לן בשבועות (שם) דאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב - הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין - בנוי ומשוכלל הוא, יגלה ויבא משמים שנאמר (שמות טו, יז) מקדש ה' פונו יָדִיד; ; רב נחמן בר יצחק אמר: רבן יוחנן בן זכאי - בשיטת רבי יהודה אמר (אותה שיטה שהיה רבי יהודה שהיה מתלמידי תלמידיו דורש אחריו - דרש גם הוא בימיו), דאמר: מן התורה הוא אסור, דכתיב

(סוכה מא, ב)

[ויקרא כג, יד] [ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו] עד עצם היום הזה [עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדחיתכם בלל משבתים] - עד עיצומו של יום (כל היום קרוי 'עצם היום'), וקסבר עד ועד בכלל (ולא דריש 'עד ולא עד בכלל' להתירו בהאיר מזרח כי ליכא עומר; והכי מתוקמא קראי: אין עומר - עד עצם ועד בכלל; יש עומר - עד הביאכם).

ומי סבר ליה כוותיה? והא מפליג פליג (רבי יהודה) עליה, דתניא: 'משחורב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור; אמר לו רבי יהודה: והלא מן התורה הוא אסור, דכתיב עד עצם היום הזה - עד עיצומו של יום!' (שמצינו שתמה רבי יהודה בדורו על תקנת רבן יוחנן בן זכאי למה תלה הדבר בעצמו, דמשמע לעשות סייג בא, והלא מן התורה הוא אסור)? רבי יהודה - הוא דקא טעי: הוא סבר מדרבנן קאמר, ולא היא; מדאורייתא קאמר.

והא 'התקין' קאמר?

מאי 'התקין'? - דרש (המקרא עד ועד בכלל) והתקין (לפי שהיו רגילים לאכול חדש מחצות ולהלן כשהיה הבית קיים עד עכשיו - הוצרך לתקן).

משנה:

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת (דאמרינן לקמן (דף מג, א) דדוחה מצות לולב שבת ביום טוב הראשון לבדו), כל העם מוליכין את לולביהן (מערב שבת) לבית הכנסת, למחרת משכימין ובאין; כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו, מפני שאמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חבירו; ושאר ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו; רבי יוסי אומר: יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים - פטור, מפני שהוציאו ברשות (ברשות מצוה: שהיה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה, ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת; וקסבר רבי יוסי: טעה בדבר מצוה ושגג בדבר כרת - פטור מקרבן).

גמרא:

מנא ה"מ (דאין אדם יוצא בלולבו של חבירו)?

דתנו רבנן: ' (ויקרא כג, מ) [ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושפתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים];

ולקחתם - שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד;

לכם - משלכם (לכם - משלכם משמע), להוציא את השאול ואת הגזול; מכאן

אמרו חכמים [מכאן מתחיל ציטוט מתוספתא סוכה פ"ב הלכה יא [ליברמן]]: אין אדם יוצא ידי

חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו אלא אם כן

נתנו לו כמתנה; ומעשה כרבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן

עזריה ורבי עקיבא שהיו באין בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן

גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז; נטלו רבן גמליאל ויצא בו,

ונתנו לרבי יהושע כמתנה; נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה כמתנה; נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו ונתנו כמתנה לרבי עקיבא; נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל'.

למה לי למימר 'החזירו' (מה אנו למידין מחזרה זו דאצטריך תנא למיתנייה במתניתא)? מלתא אגב אורחיה קא משמע לן: מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. (דרבן גמליאל - על מנת שיחזירוהו לו נתנו להם, ואפילו הכי הויה מתנה עד שיצאו בו.) כי הא דאמר רבא: "הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירוהו לי" נטלו ויצא בו, החזירו - יצא (דמתנה על מנת להחזיר מתנה היא והרי החזירו לו), לא החזירו - לא יצא (אבל אם לא החזירו - אגלאי מלתא דמעיקרא גזול הוא בידו). למה לי למימר 'שלקחו באלף זוז'? להודיעך כמה מצות חביבות עליהן.

אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי: אבא צלויי קא מצלי ביה (כשהיה מתפלל היה לולבו בידו; מרוב חיבתו עליו היה מתפלל בו). מיתיבי: 'לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בחיקו ויתפלל' (מפני שטרוד הוא במחשבתו, שלא יפלו מידו ויתבזו, ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו), ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי (שמא יפלו מידו) (והכי אוקימנא ליה ב'הישן' (לעיל דף כו, א) דהא דקתני 'לא קבע ולא עראי' - בדנקיט ליה בידיה), ואמר שמואל: סכין (מתיירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו) וקערה (מליאה), ככר (שאם יפול יהא נמאס), ומעות (שלא יתפזרו) - הרי אלו כיוצא בהן! התם לאו מצוה נינהו (לאוחזן והויין עליו למשא לפיכך טרוד במשאם וכבד עליו משאם ושמירתם) וטריד בהו, הכא (נטילתה ולקחתה) מצוה נינהו (ומתוך שחביבה מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו) ולא טריד בהו. תניא: 'רבי אלעזר בר צדוק אומר: כך היה מנהגן של אנשי ירושלים: אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו - מניחו על גבי קרקע (קורא בתורה צריך להניח הלולב לפי שגולל ספר תורה ופותחו), הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו, נכנס לבית המדרש (בבית המדרש טריד בשמעתא ויפול מידו) - משגר לולבו ביד בנו וכיד עבדו וכיד שלוחו'. מאי קא משמע לן? להודיעך כמה היו זריזין במצות.

רבי יוסי אומר: יום טוב [הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים - פטור, מפני שהוציאו ברשות]: אמר אביי:

(סוכה מב, א) לא שנו (דפטור) אלא שלא יצא בו (ידי חובת נטילה קודם שהוציאו, דהשתא טרוד במצוה וטעה בדבר מצוה), אבל יצא בו (קודם שהוציאו) - חייב (תו לא טעה בדבר מצוה הוא, ולא טרוד מהשתא במצוה לעשותה). הא מדאגביה נפק ביה (הכי קשיא ליה: היכי דמי לא יצא לו? הא לא הוציאו אלא אם כן הגביהו, ומדאגביה נפק ביה ידי חובת לקיחה וקתני 'פטור')! אמר אביי: כשהפכו (כשהגביהו הפך העליון למטה והאגד למעלה, ואמרינן לקמן: אין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן). רבא אמר: אפילו תימא שלא הפכו; הכא במאי עסקינן? - כגון שהוציאו בכלי; והא רבא הוא דאמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה? הני מילי דרך כבוד (כגון בסודר: שכורך ידיו בסודר, כדאמרן לעיל (דף זא, א)), אבל דרך בזיון (כגון בקערה) - לא.

אמר רב הונא: אומר היה רבי יוסי: 'עולת העוף שנמצאת בין אגפיים' (נראה בעיני דהאי 'בין אגפיים' אינו אלא לשון עופות; עולת העוף שנמצאת בין עופות המלוקים לחטאת המפרכסין אצל המזבח, שפעמים שהן נעשין על קרן אחת, כדתנן בשחיתת קדשים (זבחים פ"ו מ"ב, דף סג, א) 'חטאת העוף היתה נעשית על קרן מערבית דרומית', ושלשה דברים היתה אותה הקרן משמשת מלמטה, ושלשה מלמעלה: מלמטה - חטאת העוף, והגשות, ושירי הדם; ומלמעלה - ניסוך המים, והיין, ועולת העוף כשהיא רבה - במזרח, שעיקר מקום עולת העוף בקרן דרומית מזרחית, וכשהיו כהנים רבים עומדים ומולקים עולת העוף במזרח - באים למערב ונעשית שם בקרן חטאת העוף, אלא שהעולה למעלה מחוט

הסקרא והחטאת למטה) **וּכְסָבוֹר** (הכהן) **חֲטָאת הַעֹוֹף הִיא וְאֹכְלָהּ** (ונמצא שמעל בקדשי שמים בשוגג) - **פֶּטוֹר** (מקרבן מעילה) ' (הואיל דעם החטאת נמצאת ואכילתה מצוה, דכתיב (שמות כט, לג) **וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם** - הוּא לִיה טוֹעָה בַּדָּבָר מִצְוָה; וּפֶטוֹר) **מֵאִי קָא מִשְׁמַע לָן? דְּטַעָה בַּדָּבָר מִצְוָה פֶּטוֹר? הֵי יֵינוּ הֵן!?** (למה ליה לרב הוּנָא לְמִימַר? פְּשִׁיטָא דְּמִתְנִיתִין שְׁמַעִינָן לִיה?)

מֵהוּ דְּתִימָא 'הֵתָם (במתניתין) **הוּא דְּטַעָה בַּדָּבָר מִצְוָה פֶּטוֹר - הֵי יֵינוּ דְּעַבְדִּי מִצְוָה** (משום דטעה בדבר מצוה וסוף סוף עשה מצוה: שנטל הלולב בהוצאה זו), **אֲבָל הֵכָא דְּטַעָה בַּדָּבָר מִצְוָה וְלֹא עַבְדִּי מִצְוָה** (לא עשה מצוה באכילתה אם עולת העוף היא), **אִימָא לֹא' - קָא מִשְׁמַע לָן** (רב הוּנָא דְּשִׁמַּע לִיה מַרְבִּיה דְּלֹא שְׁנֵי לְרַבִּי יוֹסִי בֵּין טַעָה בַּדָּבָר מִצְוָה וְעָשָׂה מִצְוָה לְטַעָה בַּדָּבָר מִצְוָה וְלֹא עָשָׂה מִצְוָה).

מִיתִיבִי: 'רַבִּי יוֹסִי אָמַר: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתְּמִיד שְׁאִינוּ מְבֹקָר כֹּהֲלָכְתּוֹ (מן המומין) **בְּשֶׁבֶת חֵיִיב חֲטָאת, וְצִרִיךְ תְּמִיד אַחֵר** (משום שחייבה בשבת שאינה של מצוה ואינה דוחה) ' (אלמא טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה חייב, שהרי טרוד זה במצוה: שהיה רוצה לשחוט תמיד של שבת, וכסבור שהוא מבוקר!)

אֲמַר לִיה: בְּרַ מִינָה דִּהֵי יָא, דִּהָא אֲתַמַּר עֲלֵה 'אֲמַר רַב שְׁמוּאֵל בְּרַ חֲתָאִי אֲמַר רַב הַמְנוּנָא סָבָא אֲמַר רַב יִצְחָק בְּרַ אֲשִׁיאֵן אֲמַר רַב הוּנָא אֲמַר רַב: כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ מִלִּשְׁכָּה שְׁאִינוֹן מְבֹקָרִין (דאין זה טועה בדבר מצוה: שבטלאים שבלשכה זו אינו טרוד שאינו עומדין להקריבה להיות חרד עליהם מתי יקרבו, ואף חרדת זמן התמיד לא שייכא הכא, שקרוב למיד הוא, ולא דק בלשכות להבחין מאיזו יביא).

משנה:

מִקְבֵּלֶת אִשָּׁה מִיד בְּנֵה וּמִיד בַּעֲלָה (את לולביה ואלא אמרין קמטלטלא מידי דלא חזי) **וּמַחְזִירָתוֹ לַמֵּיִם** (שלא יכמוש) **בְּשֶׁבֶת;** **רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: בְּשֶׁבֶת מַחְזִירִין, בְּיוֹם טוֹב מוֹסִיפִין, וּבְמוֹעֵד מַחְלִיפִין** (בשבת מחזירין - שהרי מכאן נטלוס היום, אבל לא מוסיפין מים; כל שכן שאין מחליפין המים לשפון את אלו ולתת אחרים צונן מהני, דטרוד לתקוני מנא; בחולו של מועד מצוה להחליף); **קֹטֵן הַיּוֹדֵעַ לִנְעֻנֵעַ חֵיִיב בַּלּוּלָב.**

גמרא:

פשיטא!

מֵהוּ דְּתִימָא 'הוּאִיל וְאִשָּׁה לֹא בַת חַיּוּבָא הִיא אִימָא לֹא תִקְבֵּל (דלגבה איכא איטור טלטול) ' - **קָא מִשְׁמַע לָן** (כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל).

קֹטֵן הַיּוֹדֵעַ לִנְעֻנֵעַ:

תְּנוּ רַבָּנָן: 'קֹטֵן הַיּוֹדֵעַ לִנְעֻנֵעַ - חֵיִיב בַּלּוּלָב (לחנכו מדבריהם); **לְהַתְעַטֵּף - חֵיִיב בְּצִיצִית; לְשִׁמּוֹר תְּפִלִּין** (שלא יכנוס בהן לבית הכסא) - **אֲבִיו לֹוֶקֶח לֹו תְּפִלִּין; יוֹדֵעַ לְדַבֵּר - אֲבִיו לֹוּמְדוֹ תּוֹרָה וְקִרְיָאת שְׁמַע'**

'תורה' מאי היא?

אֲמַר רַב הַמְנוּנָא: (דברים לג,) **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מֹרֶשֶׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב;**

'קריאת שמע' מאי היא?

פסוק ראשון;

הַיּוֹדֵעַ לְשִׁמּוֹר גּוֹפּוֹ (מטומאת מגע ומשא ואהל) - **אֹכְלִין עַל גּוֹפּוֹ טִהְרוּת** (אם נגע גופו בטהרות אין חוששין להם); (אבל לא על ידיו: אם נגע בידיו בטהרות - חוששין להם; שיש יודע לשמור גופו ואין יודע לשמור ידיו מתורת סתם ידים שגזרו עליהם להיות שניות, אלא אם כן יודע לשומרם; אבל)

לְשִׁמּוֹר אֶת יָדָיו (משנטלם אינו נוגע בשום דבר ספק או בספק המטמא את הידים ואם לא נזהר ובא ליגע בטהרות נוטל ידיו) - **אֹכְלִין עַל יָדָיו טִהְרוּת** (שנגעו ידיו בהם);

הַיּוֹדֵעַ לִישָׁאֵל (שאם שואלין אותו "נגעת בטומאה זו?" - יודע להשיב "הן" או "לאו" או "איני יודע") - **בְּרִשּׁוֹת הַיַּחֲדָד סְפִיקוֹ** (אם שאלוהו ואמר "איני יודע") **טַמָּא, בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים סְפִיקוֹ טָהוֹר;** (הכי גמירי לה הלכתא מסוטה, כדאמרין במסכת סוטה (דף כח,א, ובתוספתא טהרות פ"ט

הלכה יז [צוקרמנדל]): **זִמְכָּאן אֶתְהָ דֵּן לְשִׁרָא כו'');**

הַיּוֹדֵעַ לְפָרוֹס כַּפִּיּוֹ (כשהוא כהן) - **חֹלְקִין לֹו תְּרוּמָה בְּבֵית הַגִּרְנוֹת;**

(ומקמי הכי אין חולקין לו בגורן אבל משגרין לו לביתו אם יודע לשומרה בטהרה, דהכי תניא בגמרא ד'נושאים על האנוטה' [ביבמות דף צט,ב; תוספתא תרומות פרק י הלכה יח [גליברמן]) **עֲשֶׂרָה אֵין חֹלְקִין לָהֶם תְּרוּמָה בְּבֵית הַגִּרְנוֹת חֲרַשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן טוֹמְטוֹס וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס נְשִׁים וְעַבְדִּים וְעַרְל וְטַמָּא וְהַנוֹשֵׂא אִשָּׁה שְׁאִינָה הוֹגֵגֶת לֹו' וְכוּלָּן מְשַׁגְרִין לָהֶם לְבִתְיָהֶם; בְּבֵית הַגִּרְנוֹת אֵין חֹלְקִין לָהֶם: שְׁבִיזִין תְּרוּמָה הוּא, שְׁאִין כָּל רוֹאִיו יוֹדְעִים בּוֹ שֶׁהוּא בָּקִי**

לשומרה אבל לביתן משגרין להם הבקאים, ומכירין בהם; ומשודע לפרוס כפיו ופורס בצבור - הכל יודעים
שהביא שתי שערות, שאין קטן פורס כפיו כדאמרין במגילה (דף כד,א) הלכך חולקין לו;

(סוכה מב, ב)

היודע לשחוט (לאמן ידיו לשחיטה, אף על פי שאינו בקי בהלכות שחיטה) - **אוכלין**
משחיטתו (מותר לאכול משחיטתו);

אמר רב הונא: והוא שגדול עומד על גביו (וראה שלא שהה ולא
דרס);

יכול לאכול כזית דגן (כל חמשת המינים קרי 'דגן': חטין ושעורים וכוסמין ושכולת שועל
ושיפון) - **מרחיקין מצואתו** (משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה, שצואת מינים הללו
מסרחת) **וממימי דגליו ארבע אמות** (לענין קריאת שמע ותפלה);

אמר רב חסדא: והוא שיכול לאוכלו בכדי אכילת פרס (לבינוני,
אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן - הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית, שכן
הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו); (פרס = חצי ככר ששיערו בו
חכמים מזון שתי סעודות לעירוב; ולשון 'פרס' = פלגא, כדתנן בעירובין (דף פב,ב) 'חציה לבית
המנוגע: לבא בבית המנוגע ליטעון כיבוס בגדים, שתלאן הכתוב בשהיית שיעור אכילה, דכתיב
(ויקרא יד, טז) וְהֵאָכַל בְּבֵית יִכְבֵּס אֶת בְּגָדָיו);

אמר רב חייא בריה דרב ייבא: ובגדול - אף על פי שאינו
יכול לאכול בכדי אכילת פרס, דכתיב (קהלת א, יח) [כִּי בָרֵב חֲכָמָה רֵב פֶּסַע]
וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מְכָאֻב (מסריח);

יכול לאכול כזית צלי - **שוחטין עליו את הפסח** (ממנין אותו על בני החבורה,
ואי לא לא), **שנאמר** (שמות יב, ט) [וְאִם יִמְעַט הַבֵּית מִהֵיטָא מִשֶּׁה וְלֶקַח הוּא וְשִׁכְנוּ הַקֶּרֶב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִקְסַת נֶפֶשׁ]
אִישׁ לְפִי אָכְלוּ [תכסו על השֶׁה] (אִישׁ לְפִי אָכְלוּ תִכְסוּהֶרָאוּי לֹאכִילָה);
רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה; **כיצד?** - **נותנין לו**
צרור וזורקו, אגוז ונוטלו.

הדרן עלך לולב הגזול

כל המוצא שגיאה – נא להודיע לי בכתובת yyeshol@gmail.com

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; הפירוש באותיות MIRIAM 10; מראי מקומות - MIRIAM 8
מובאות מהמקרא בגופן NARKISIM; השלמת פסוקי המקרא בסוגריים [] ובאותיות 10 NARKISIM;
הערות: בסוגריים [] באותיות CourierNew, בגוף הגמרא בגודל 10, ההערות
עם קידומת # אינם פשט הגמרא אלא הערת העורך הטעונה בדיקת הלומד.
הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף – לפי הנראה לי כנחוצן לצורך
הפשט הפשוט.

הערות בשולי הדף – בתצוגת דף אינטרנט אפשר – באקספלורר – להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר
גם לראות כאשר עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of
the footnote.

Alternatively: in the File menu, there is an Edit option to edit the page
with your word processor.

This material is ©2006, 2011 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351
Permission to distribute this material, with this notice, is granted - with request to notify of use at yyeshol@gmail.com